

Zelfbewust een Zelfstandige Positie

Economische zelfstandigheid van zzp'ers:
resultaten zzp-panel meting I van 2011

drs. Nardo de Vries
Werner Liebrechts MSc.
drs. Paul Vroonhof

Zoetermeer, november 2011

ISBN: 978-90-371-1032-6

Bestelnummer: A201112

Prijs: € 45,-

Dit onderzoek is mede gefinancierd door het programmaonderzoek MKB en Ondernemerschap (www.ondernemerschap.nl) en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Voor alle informatie over MKB en Ondernemerschap: www.ondernemerschap.nl

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij EIM. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van EIM. EIM aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with EIM. Quoting numbers or text in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of EIM. EIM does not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding	9
1.1 Het toenemende belang van zzp'ers	9
1.2 Eerste meting 2011: economische zelfstandigheid	9
1.3 Uitgangspunten van het zzp-panel	10
1.4 Leeswijzer	12
2 Kenmerken van zzp'ers en hun onderneming	13
2.1 Persoonskenmerken	13
2.2 Bedrijfskenmerken	16
3 Inkomenspositie en bedrijfsvoering	21
3.1 Gerealiseerde omzet	21
3.2 Afhankelijkheid van de ondernemingswinst	22
3.3 Inkomensvoorzieningen	23
4 Arbeidsomstandigheden	29
5 Economische zelfstandigheid	31
5.1 Zelfstandigheid versus afhankelijkheid	31
5.2 Startmotieven	32
5.3 Zelfbewust zelfstandige?	33
5.4 Afhankelijkheid van de opdrachtgever	39
5.5 Bemiddeling	43
Bijlagen	
I Totale respons meting I 2011	47
II Opzet van het panel	49
III Vragenlijst en routing	53
IV Kenmerken naar mobiel-vast en BV-EZ	55
V Itemverdeling negatief versus positief	59

Samenvatting

Systematisch ontwikkelde kennis in de tijd: het zzp-panel

Zzp'ers vormen een belangrijke groep ondernemers binnen de Nederlandse economie. Het aandeel zzp'ers in de werkzame beroepsbevolking is tussen 2000-2009 toegenomen van 2,7% naar 4,8%. Met behulp van het zzp-panel worden deze zelfstandigen op systematische wijze in kaart gebracht. Het zzp-panel geeft thematisch inzicht in o.a. persoonskenmerken, bedrijfskenmerken, bedrijfsvoering en inkomen, verzekeringen, zelfstandigheid, marktomstandigheden, arbeidsomstandigheden, innovatie en investeringen.

In deze eerste editie van 2011, inmiddels alweer de vierde meting sinds de start, worden weer verschillende aspecten van de bedrijfsvoering van zzp'ers belicht. Bovendien is deze editie van het zzp-panel gewijd aan het thema *economische zelfstandigheid*. In totaal werkten bijna 2.200 zzp'ers mee.¹

Wie zijn de zzp'ers?

Het zzp-panel is opgebouwd uit personen die zelfstandig ondernemende activiteiten uitvoeren, zonder personeel en zonder een medeondernemer, en als voornaamste product hun eigen arbeid aanbieden. Zzp'ers zijn vaker man en over het algemeen ouder dan werknemers. Vooral in de landbouw en in zorg en welzijn zijn zzp'ers relatief ouder. De jongere zzp'ers zijn relatief vaker terug te vinden in de ICT en de bouw. Het gemiddelde opleidingsniveau van zzp'ers ligt hoog. Zelfstandigen in de tertiaire en quataire sector zijn vaker hoogopgeleid dan zzp'ers in de primaire en secundaire sector. Het grootste gedeelte van de zzp'ers was in loondienst voor zij de stap maakten naar het zelfstandig ondernemerschap.

Bedrijfskenmerken

De zzp'ers in dit panel bieden voornamelijk hun eigen arbeid aan. De diensten die zij uitvoeren, bestaan veelal uit activiteiten zoals consultancy, opleiding en training, zorgdiensten et cetera. Ze zijn ook voornamelijk actief in de overige (zakelijke) dienstverlening en in de bouw. Meer dan de helft van de zzp-ondernemingen bestaat namelijk al langer dan vijf jaar. Een op de drie is zelfs al meer dan 10 jaar actief als zzp'er. Ruim de helft van de zzp'ers werkt het vaakst met vooraf afgesproken prijzen.

Bedrijfsvoering en inkomenspositie

Bijna de helft van de zzp'ers heeft in 2010 een omzet tussen € 25.000 en € 100.000 gerealiseerd. Voor bijna driekwart van de zzp'ers is het zzp-inkomen hun enige inkomstenbron. Dit percentage is hoog in het panel en dat hangt mogelijk samen met het feit dat in het panel alleen zzp'ers zijn opgenomen die tenminste 15 uur per week aan hun onderneming besteden. Zelfstandigen die over andere inkomsten beschikken, uit bijvoorbeeld een baan of een aanvullende uitkering (zgn. hybride zelfstandigen), geven aan dat het zzp-inkomen gemiddeld 45% van hun persoonlijke inkomen vormt.

¹ De nettorespons onder bestaande panelleden was 76% en inclusief de aanvulling tot 2.200 respondenten bedroeg de totale respons 36%.

Naast persoonlijk inkomen geeft ook het gezinsinkomen inzicht in de inkomenspositie. Ten opzichte van vorig jaar kunnen minder zzp'ers terugvallen op alternatief gezinsinkomen. 47% geeft aan dat eventuele andere gezinsinkomsten ontoereikend zijn, waar dit in 2010 43% was. Van de zzp'ers die wel terug kunnen vallen op alternatief gezinsinkomen blijkt 74% langer dan een jaar te kunnen voorzien in het levensonderhoud. Dat impliceert dat zzp'ers over het algemeen zorgen voor goede buffers.

Inkomensvoorzieningen en reservering voor de oude dag

Over het algemeen betalen zzp'ers weinig verzekeringspremies. Inkomstenderving bij ziekte of bij langdurige arbeidsongeschiktheid is door slechts 20% respectievelijk 38% van de zzp'ers verzekerd. Aansprakelijkheidsverzekeringen zijn vaker gemeengoed (76%). Zzp'ers in de bouw zijn doorgaans vaker verzekerd, het minst gebeurt dit door zelfstandigen in de ICT. Iets meer dan de helft van de zzp'ers reserveert een inkomen voor de oude dag. Zzp'ers die aangaven in 2010 een reservering te hebben gemaakt, zetten gemiddeld circa 13% van het inkomen uit de onderneming opzij. Gemiddeld over alle zzp'ers (inclusief de niet-spaarders) is dit ongeveer 6,7%. In de ICT en de overige zakelijke dienstverlening wordt relatief meer gespaard. Ook DGA's sparen relatief meer.

Zzp'ers content met arbeidsomstandigheden

Zzp'ers zijn (zeer) tevreden over hun arbeidsomstandigheden. Dit blijkt voor ongeveer 88% van de zelfstandigen te gelden. Voor werknemers ligt dit percentage op 77%. Dit kan voor een deel verklaard worden doordat zzp'ers vaker zelf kunnen beslissen hoe zij hun werk uitvoeren. Werknemers zijn hier vaak minder vrij in. Tussen de sectoren bestaat een verschil in beleving. Zzp'ers in de sector transport, opslag & communicatie zijn relatief vaker ontevreden over de arbeidsomstandigheden en ervaren vaker een gebrek aan soevereiniteit in het werk. Voorvallen op het werk met lichamelijke of geestelijke schade als gevolg komen, zowel onder zzp'ers als onder werknemers, nauwelijks voor.

Zelfbewust zelfstandig

Het streven naar een zelfstandige positie blijkt vaak een bewuste keus te zijn. De meeste zelfstandige ondernemers starten namelijk om eigen baas te zijn en om vrije keuzes te kunnen maken. De inhoudelijk grotere voldoening van het werken als zelfstandige speelt vaak ook een grote rol. Verder beoordeelt circa 90% de stap destijds tot het zelfstandige ondernemerschap als positief. In handelsgeoriënteerde sectoren zijn zzp'ers relatief minder vaak positief. Gemiddeld is op dit moment 10% van de zzp'ers minder positief over hun huidige zzp-schap. De huidige economische omstandigheden kunnen hier van invloed zijn. Een laatste indicator voor de zelfbewuste keuze is het gegeven dat slechts 12% van de zzp'ers op dit moment zou opteren voor een dienstbetrekking (indien vrij gekozen kon worden).

Niet iedere zelfstandige ondernemer had het streven om uit zichzelf zzp'er te worden. Een op de vijf heeft de stap naar zelfstandig ondernemerschap gezet, omdat het de enige optie was om geschikt betaald werk te verkrijgen. Deze zzp'ers zagen vaak geen andere mogelijkheid als gevolg van werkloosheid, de aard van het werk/beroep, hun hoge leeftijd, of vanwege de combinatie van

zorg en werk. Uiteindelijk geeft bijna 60% aan financieel voordeel te hebben gehad bij de stap naar zzp'er.

Afhankelijkheid van opdrachtgevers is beperkt

Over het algemeen blijkt de sociaal-economische positie van zelfstandigen gunstig te zijn. Afhankelijkheid van de opdrachtgever is maar zeer beperkt aantoonbaar. De resultaten wijzen uit dat in grote mate sprake is van meerdere opdrachtgevers per jaar. Slechts 6% van de zzp'ers werkt voor een of twee opdrachtgevers. Ook het omzetaandeel bij de belangrijkste opdrachtgever is beperkt. Gemiddeld genomen is 29% van de omzet afkomstig van de belangrijkste klant en twee op de drie zzp'ers behaalt niet meer dan 50% omzet bij hun belangrijkste opdrachtgever/klant. Alleen met betrekking tot de duur van opdrachten valt op dat het aandeel zzp'ers met doorlopende overeenkomsten erg hoog is (50%). Dit zou een signaal kunnen zijn van enige mate van economische afhankelijkheid.

Een beperkte groep zzp'ers, die vooral actief is op de zakelijke markt (ICT en overige zakelijke dienstverlening), werkt vaker voor een of twee opdrachtgevers. Vaak zijn de opdrachten in deze sectoren groter en duren ze langer. In de dienstverlenende sectoren is sowieso vaker sprake van langerlopende opdrachten.

Als de zelfstandigheid in het geding is, kan dit tot uiting komen doordat ongewenste werkzaamheden en/of omstandigheden geaccepteerd moeten worden. Een op de vijf zzp'ers zegt dat hier wel eens sprake van is. Ook kan afhankelijkheid tot uiting komen als opdrachtgevers de werktijden en -dagen bepalen. Onder zzp'ers speelt dit nagenoeg niet, aangezien het gros van de zelfstandigen (71%) geheel zelf de werktijden en -dagen bepaalt en opgelegde werktijden sporadisch voorkomen (4%).

Bemiddeling

Een op de tien zelfstandige ondernemers heeft in 2010 wel eens gewerkt via een of meerdere intermediairs. Dergelijke bemiddelingsconstructies spelen bovengemiddeld vaak bij ICT'ers, onderwijzers en trainers en bij zakelijke dienstverleners. Circa 20% van de zzp'ers heeft het afgelopen jaar gewerkt voor een of meerdere zzp'ers. Deze aannemingsconstructies komen vooral voor bij zzp'ers in de bouw. In 20% van de gevallen wordt altijd om een VAR gevraagd. Bij 17% soms en bij 8% regelmatig. Ook hier geven zzp'ers in de bouw het vaakst aan dat hen om een VAR wordt gevraagd. Twee derde van de zzp'ers beschikt over een VAR-wuo. VAR-loon en VAR-row komen amper voor.

1 Inleiding

1.1 Het toenemende belang van zzp'ers

Aandeel zzp'ers in de werkzame beroepsbevolking is tussen 2000-2009 toegenomen van 2,7% naar 4,8%.

De belangstelling voor zzp'ers is de laatste tijd sterk toegenomen. De meeste dynamiek is te vinden binnen de groep zelfstandigen die voornamelijk hun eigen arbeid aanbieden. Hun aandeel in de werkzame beroepsbevolking is over de periode 2000-2009 toegenomen van 2,7% naar 4,8%.¹ Omgerekend gaat het om circa 350.000 zzp'ers. Ter vergelijking, er zijn circa 323.000 bedrijven met personeel in dienst en ongeveer 273.000 ondernemers zonder personeel die wezenlijk andere werkzaamheden verrichten dan werknemers². Zzp'ers vormen dus een belangrijke factor binnen de Nederlandse economie.

Met behulp van het zzp-panel wordt deze belangrijke groep ondernemers in kaart gebracht. Het volgen van de zzp'ers in de tijd heeft daarbij de speciale aandacht. Eind 2009 is een begin gemaakt door een pilotstudy uit te voeren naar het functioneren van zzp'ers tijdens de crisis. Ruim 1.000 ondernemers, verdeeld over alle economische sectoren, werkten mee aan dat onderzoek. In 2010 is het volledige panel van start gegaan. Tijdens de eerste meting (in het voorjaar) zijn circa 2.000 ondernemers benaderd met vragen over de bedrijfsvoering en inkomensafhankelijkheid/-ondersteuning. Ruim 1.400 panelleden hebben meegewerkt aan de tweede meting van 2010 (in het najaar), die gericht was op innovatie en pensioenen.

In dit rapport wordt de eerste meting van 2011 beschreven. Het panel is voor deze meting aangevuld tot circa 2.200 leden. Tijdens de werving is rekening gehouden met zzp'ers die alleen met een mobiel nummer geregistreerd staan in het Basisregister bedrijven. Deze groep zelfstandigen is nu op representatieve wijze opgenomen in het panel. Ook is in deze meting rekening gehouden met de vertegenwoordiging van rechtsvormen in het panel. Dit kenmerk is nu ook meegenomen in de weegprocedure. De gedetailleerde responsverantwoording en de weging van deze editie zijn uitgewerkt in bijlage I en bijlage II. Daarbij wordt ook ingegaan op enkele belangrijke aandachtspunten bij het gebruik van een panel als instrument (onder andere de consequenties van uitval).

Deze editie van het zzp-panel is gewijd aan economische zelfstandigheid.

1.2 Eerste meting 2011: economische zelfstandigheid

De eerste meting van het zzp-panel in 2011 is uitgevoerd in de periode eind juni tot en met medio september. Er is extra zorg besteed aan het veldwerk en de weging. Daardoor is de representativiteit van het panel nu op meerdere kenmerken als rechtsvorm en telefonische bereikbaarheid³ verbeterd. Naast de gebruikelijke kenmerken en prestatiegegevens die structureel gemeten wor-

¹ Ende, M. van der, H. Erken en M. Streefkerk, (2010). Lage werkloosheidsgroei ten tijde van crisis. *ESB*, 95, (4589) 9 juli 2010.

² Bosch, N. M. en D.J. Van Vuuren, (2010). De heterogeniteit van zzp'ers. *ESB* 95(4597) 12 november 2010.

³ Met als achterliggende kenmerken sector en leeftijd.

den, is in deze meting aandacht besteed aan de zelfstandige positie van zzp'ers. Hun economische zelfstandigheid is al langere tijd een onderwerp van discussie.¹ Zzp'ers vallen niet onder de zeggenschap van een werkgever. Desondanks kunnen omstandigheden bestaan waarbij er overeenkomsten zijn met werknemerschap (maar dan zonder de bescherming). Dit kan bijvoorbeeld ontstaan als een zzp'er afhankelijk is van een beperkt aantal opdrachtgevers of een langdurige overeenkomst is aangegaan. In sommige gevallen kan het zelfs voorkomen dat werknemers door hun werkgever naar het zelfstandig ondernemerschap gedirigeerd worden omwille van het afwentelen van bepaalde risico's. Onderwerpen als deze en andere aspecten van economische zelfstandigheid van zzp'ers worden in deze rapportage extra belicht.

1.3 Uitgangspunten van het zzp-panel

De opzet van het zzp-panel is uiteengezet in bijlage II. De beschrijving is grotendeels gebaseerd op de rapportage van de eerste meting 'Stand van Zaken Zonder Personeel' uit september 2010. Voor gedetailleerde informatie verwijzen wij naar deze rapportage die te vinden is op www.ondernemerschap.nl of op de website van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.² In deze paragraaf wordt zowel de gehanteerde definitie als de keuze hiervoor specifiek toegelicht.

Definitie zzp'er

Zzp'er: persoon die zelfstandig ondernemende activiteiten uitvoert, zonder personeel en zonder een medeondernemer, en als voornaamste product zijn/haar eigen arbeid aanbiedt.

Voor het bepalen van wat onder zzp'ers wordt verstaan, is aangehaakt bij de definitie van zzp'ers die ook is gebruikt in het onderzoek naar zzp'ers in de crisis dat door EIM eind 2009 is uitgevoerd.³ Daarbij is iemand tot zzp'er gerekend, als die persoon:

- 1 zelfstandig ondernemende activiteiten uitvoert;
- 2 geen personeel in dienst heeft;
- 3 geen medeondernemer heeft (VOF, CV etc.);
- 4 minimaal 15 uur per week aan de onderneming besteedt;
- 5 geen ondersteuning van familieleden heeft die bestaat uit dezelfde vakmatige activiteiten en die een substantieel deel uitmaakt van de omzet;
- 6 aangeeft arbeid (ambacht, vaardigheden, kennis, capaciteit, etc.) als het voornaamste product van de onderneming te beschouwen en niet goederen.

Voor deze definitie is gekozen omdat hiermee een voor de beleidsdiscussie relevante groep in beeld wordt gebracht, te weten de groep die wat betreft arbeid met werknemers kan worden vergeleken (soms ook 'nieuwe zelfstandigen' genoemd).

¹ Zie bijvoorbeeld Aerts, M.C.M. (2007), *De zelfstandige in het sociaal recht: De verhouding tussen juridische status en sociaaleconomische positie*. Amsterdam: Proefschrift Universiteit van Amsterdam.

² De Vries, N.E. en P.J.M. Vroonhof, (2010). *Stand van Zaken Zonder Personeel; Structurele karakterschets van zzp'ers: resultaten meting I, voorjaar 2010, zzp-panel*. Zoetermeer: EIM.

³ Vries, N.E. de, K. Bangma en P.J.M. Vroonhof, (2010), *Een kwestie van ondernemen; Zzp'ers in de crisis*. Zoetermeer: EIM.

Ondernemers die voldoen aan de eerste vijf voorwaarden van de definitie maar voornamelijk goederen verkopen in plaats van arbeid aanbieden, zullen in het vervolg worden aangeduid als ozp'ers (ondernemers zonder personeel). Een beperkte groep van deze ondernemers is in het panel meegenomen en dient voornamelijk als controlegroep.¹

Thematische opbouw

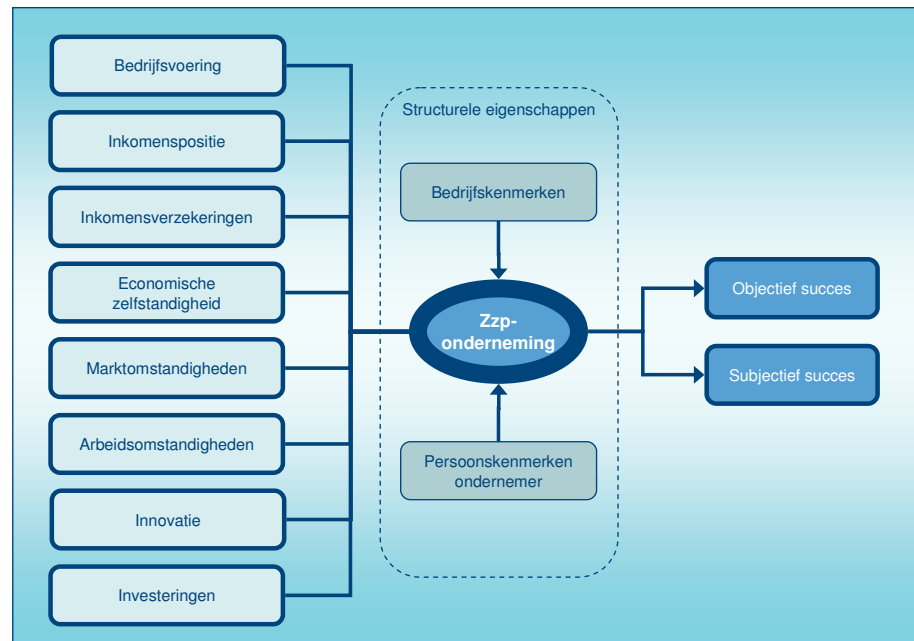
Het zzp-panel geeft thematisch inzicht in o.a.: persoonskenmerken, bedrijfskenmerken, bedrijfsvoering en inkomens, verzekeringen, zelfstandigheden, marktomstandigheden, arbeidsomstandigheden, innovatie en investeringen.

Het zzp-panel is primair gericht op allerlei relevante aspecten rond de bedrijfsvoering en de continuïteit van zzp-ondernemingen. De opbouw bestaat uit een structureel gedeelte, aangevuld met wisselende verdiepingsthema's. De structurele onderwerpen worden periodiek gemeten, zodat de ontwikkeling hiervan in de tijd te volgen is. Deze onderwerpen zijn onder andere (zie Figuur 1):

- persoonskenmerken van zzp'ers;
- bedrijfskenmerken van zzp-ondernemingen;
- bedrijfsvoering (bijv. omzet, tariefstelling, investeringen);
- inkomenspositie (bijv. inkomens en terugvalopties);
- inkomensverzekeringen (bijv. pensioen en sociale zekerheid);
- economische zelfstandigheid (bijv. aantal opdrachtgevers, Verklaring Arbeidsrelatie);
- marktomstandigheden (bijv. crisisonstandigheden, concurrentie);
- arbeidsomstandigheden (bijv. tevredenheid en autonomie);
- innovatie;
- en investeringen (bijv. scholing en opleidingen).

¹ Deze groep bestaat uit ondernemers die hoofdzakelijk goederen verkopen. Ozp'ers zijn overwegend te vinden in sectoren als de landbouw en de handel, horeca en reparatie (zie ook Bijlage II, Tabel 4). Bij vergelijkingen tussen zzp'ers en ozp'ers zullen sectorverschillen voor een belangrijk deel de verklaring vormen. Dit is echter in lijn met de prevalentie van ozp'ers in de verschillende sectoren.

Figuur 1 Denkkader en opzet van het zzp-panel

Bron: EIM zzp-panel 2011.

Tot op heden zijn netwerken, de economische crisis, inkomensondersteuning, innovaties en inkomen op de oude dag verdiepingsthema's geweest.

Tijdens elke meting is een of zijn enkele verdiepingsthema's opgenomen in het panel. Voor deze onderwerpen is telkens een aanvullend blok van samenhangende vragen geformuleerd. Een samenhangend blok biedt doorgaans meer inzicht in het onderwerp en leent zich beter voor verdiepende analyses. Vragen die het meeste inzicht bieden, kunnen in een later stadium ook worden opgenomen als structurele variabelen. Tot op heden zijn de volgende verdiepingsthema's in het panel opgenomen:

- (ruimtelijke) netwerken en samenwerking;
- gevolgen van de economische crisis;
- inkomensondersteuning (Bbz);
- innovaties en vernieuwingen;
- inkomen op de oude dag.

1.4 Leeswijzer

In dit rapport wordt de eerste meting van het zzp-panel in 2011 beschreven. In hoofdstuk 2 worden de kenmerken van de zzp'ers en hun ondernemingen beschreven. Hoofdstuk 3 gaat in op de inkomenspositie van de zzp'er. Hierbij is gekeken naar de omzet die zzp'ers genereren met hun onderneming en de mate waarin men het inkomen aanwendt voor het inkomen op de oude dag. Daarnaast is ook gekeken naar het aantal uur dat men gemiddeld in zijn/haar bedrijf besteedt. In hoofdstuk 4 worden de arbeidsomstandigheden van zzp'ers beschreven en hoofdstuk 5 gaat in op de keuze voor het zzp-schap en de economische afhankelijkheid van zzp'ers.

2 Kenmerken van zzp'ers en hun onderneming

De groep zzp'ers is zeer divers en varieert op verschillende fronten. Zo kan een metselaar tot de groep zzp'ers behoren, maar een adviseur HRM even zo goed. Aan de ene kant van het spectrum kan het dus puur fysieke arbeid betreffen, terwijl er anderzijds sprake kan zijn van pure dienstverlening (overdracht van kennis). Naast deze zijn er nog talrijke kenmerken te benoemen die de groep zzp'ers karakteriseren. Vanwege het voornamelijk aanbieden van de eigen arbeid ligt de nadruk op persoonskenmerken. Daarnaast zijn er ook kenmerken van de ondernemingen van zzp'ers zelf die onderscheidend zijn. De genoemde persoons- en bedrijfskenmerken kunnen sterk verschillen tussen sectoren waarin zzp'ers actief zijn.

2.1 Persoonskenmerken

De kenmerken van zzp'ers zijn gemeten door te vragen naar de leeftijd, het geslacht, het opleidingsniveau en de arbeidsmarktsituatie voorafgaand aan het zzp-schap. Deze persoonskenmerken zijn ook gevraagd tijdens de nulmeting onder zzp'ers in de crisis¹ en de eerste meting van 2010². In Figuur 2 is de leeftijdsopbouw van zzp'ers afgezet tegen de leeftijdsopbouw van MKB-ondernemers en werknemers. Voor wat betreft de zzp'ers en MKB-ondernemers zijn alleen degenen tot 65 jaar beschouwd, zodat een zuivere vergelijking met de groep werknemers mogelijk is. Onderstaand enkele belangrijke bevindingen betreffende de leeftijd en het geslacht van zzp'ers:

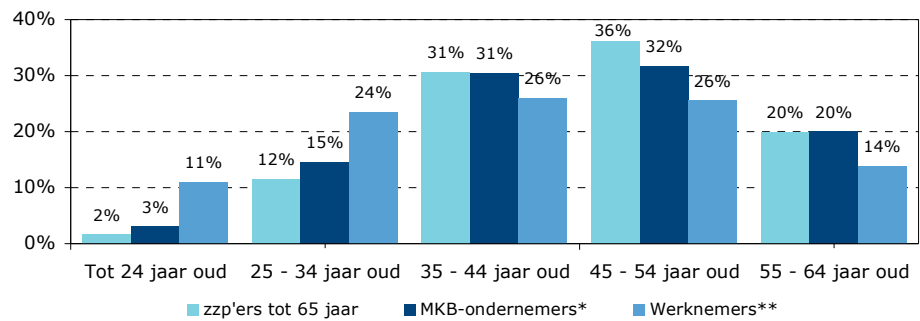
Zzp'ers zijn vaker man en over het algemeen ouder dan werknemers.

- De leeftijdsopbouw van zzp'ers verschilt duidelijk van die van werknemers. Uit Figuur 2 blijkt dat werknemers gemiddeld genomen jonger zijn. Voor zzp'ers geldt dat zij juist vaker vertegenwoordigd zijn in hogere leeftijdscategorieën. MKB-ondernemers nemen een middenpositie in, maar lijken qua leeftijdsopbouw nog het meest op zzp'ers.
- De gemiddelde leeftijd van zzp'ers komt in 2011 gemiddeld uit op 47 jaar. De mediane leeftijd van zzp'ers komt eveneens uit op 47 jaar.
- Ongeveer twee derde van de zzp'ers is man. Mannen zijn in de meeste sectoren sterker vertegenwoordigd dan vrouwen. In de bouw (98%), de landbouw (92%) en de sector transport, opslag en communicatie (91%) zijn mannen veruit het meest vertegenwoordigd. In sommige tertiaire sectoren, zoals de overige dienstverlening en onderwijs en training, is de verdeling man/vrouw ongeveer gelijk. In de zorg en welzijn (25%) zijn voornamelijk vrouwelijke zzp'ers actief.

¹ De Vries, N.E., K. Bangma, & P.J.M. Vroonhof (2010), *Een kwestie van ondernemen*. Zoetermeer: EIM.

² De Vries, N.E. & P.J.M. Vroonhof (2010), *Stand van Zaken Zonder Personeel*. Zoetermeer: EIM.

Figuur 2 Leeftijdsopbouw van zzp'ers, MKB-ondernemers en werknemers

* Leeftijdsopbouw van MKB-ondernemers (incl. zzp'ers) in 2010.

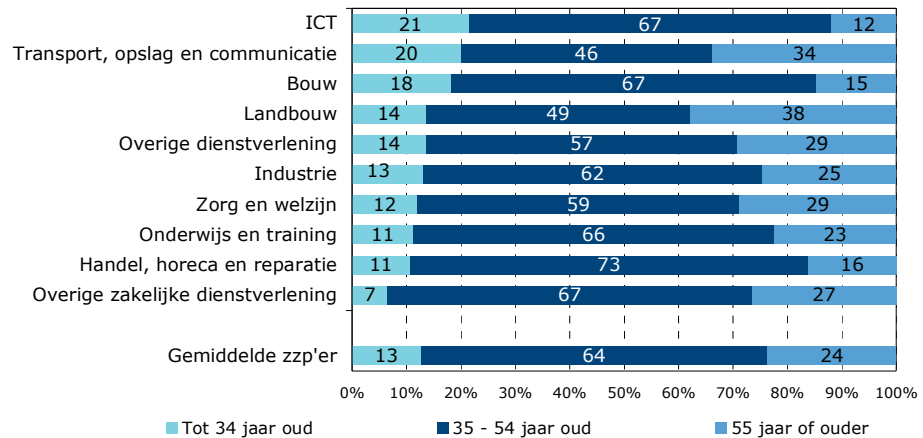
** Leeftijdsopbouw van werknemers in het eerste kwartaal van 2011.

Bron: EIM zzp-panel 2011, Kennissite MKB en ondernemerschap en CBS StatLine.

Zzp'ers in de ICT en de bouw zijn relatief jong, in de landbouw en de zorg en welzijn relatief oud.

In Figuur 3 is de leeftijdsopbouw van zzp'ers weergegeven naar sector. De leeftijdsopbouw van zzp'ers is afhankelijk van de sector waarin men actief is. Zzp'ers in de ICT zijn relatief jong, net als in de bouw. Zzp'ers in de sectoren landbouw en de zorg en welzijn zijn vaker dan gemiddeld ouder. In de sector transport, opslag en communicatie zijn zzp'ers in zowel de lage als hoge leeftijdscategorieën bovengemiddeld vertegenwoordigd.

Figuur 3 Leeftijdsopbouw* van zzp'ers naar sector (in procenten)

* Dit is inclusief zzp'ers ouder dan 65 jaar.

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

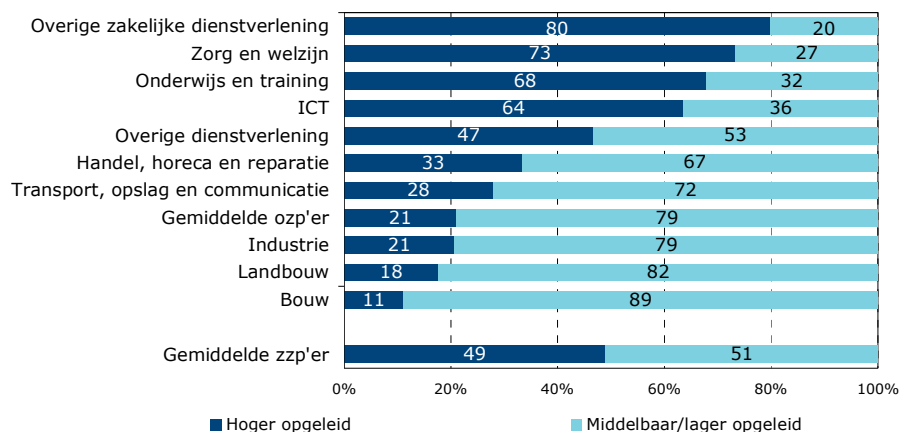
Het opleidingsniveau van zzp'ers ligt hoog.

Het opleidingsniveau van zzp'ers ligt hoog. Van de ondervraagde zzp'ers is ongeveer 49% hoogopgeleid (deze personen hebben een universitaire of hbo-opleiding genoten). In de eerste meting van 2010 was ook circa de helft van de zzp'ers hoogopgeleid. Bijna een derde van de zzp'ers is middelbaar opgeleid (mbo of tweede fase van het voortgezet onderwijs) en circa 20% is laagopgeleid (mavo, mulo, vmbo, ulo, lbo of lager onderwijs). Zzp'ers zijn gemid-

deld genomen een stuk hoger opgeleid dan ozp'ers. Immers, van de ozp'ers is slechts 21% hoogopgeleid, 49% middelbaar opgeleid en 30% laagopgeleid.¹

In Figuur 4 is de opbouw van het opleidingsniveau van zzp'ers naar sector weergegeven. Hieruit blijkt dat deze opbouw sterk per sector verschilt. In de sectoren waarin meer fysieke arbeid wordt geleverd (o.a. de landbouw en de bouw), is het opleidingsniveau beduidend lager dan in de sectoren waarin men voornamelijk met het hoofd werkt (o.a. de zakelijke dienstverlening).

Figuur 4 Opleidingsniveau van zzp'ers naar sector (in procenten)

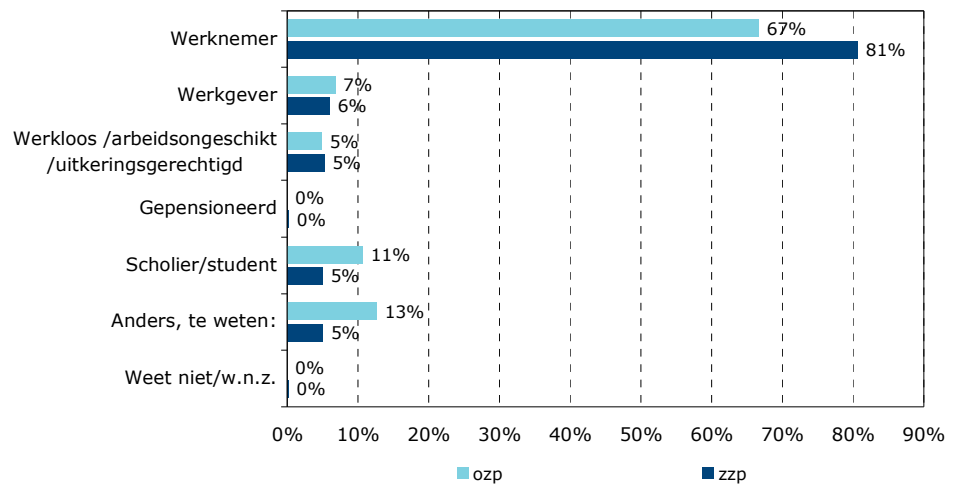
Bron: EIM: zzp-panel 2011.

Zzp'ers in de tertiaire en quataire sector zijn vaker hoogopgeleid dan zzp'ers in de primaire en secundaire sector.

In Figuur 5 is de arbeidsmarktsituatie van zowel zzp'ers als ozp'ers voorafgaand aan het ondernemerschap weergegeven. Voordat gestart werd als ondernemer waren de zelfstandig ondernemers verreweg het vaakst in loondienst. Dit geldt voor 81% van de zzp'ers tegenover 67% van de ozp'ers. Een klein percentage ondernemers was voorheen werkgever, dan wel uitkeringsgerechtigd. Opvallend is dat 11% van de ozp'ers direct vanuit een opleiding is gestart, terwijl dit onder de zzp'ers maar bij 5% het geval is. De 13% van de ozp'ers die vanuit een andere situatie gestart zijn, bestaat voornamelijk uit zelfstandigen/ondernemers die geen werkgever waren (3%), uit huisvaders en huismoeders (3%) en uit deelnemers in een maatschap (2%).

¹ Hierbij dient in acht genomen te worden dat ozp'ers vooral veel voorkomen in de landbouw en de handel, horeca en reparatie. Dit sectoreffect speelt hier mee (zie kanttekening in Bijlage II).

Figuur 5 Arbeidsmarktsituatie voorafgaand aan het zzp-schap

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

2.2 Bedrijfskenmerken

Zzp-diensten bestaan veelal uit activiteiten zoals consultancy, opleiding en training, zorg-diensten etc.

De kenmerken van zzp-ondernemingen zijn gemeten door te vragen naar de rechtsvorm, de bestaansduur en de wijze van facturering. Daarnaast is er een vraag opgenomen die het mogelijk maakt om onderscheid te maken tussen zzp'ers en ozp'ers. Onder de respondenten bevinden zich 86% zzp'ers en 14% ozp'ers. Tevens is hen gevraagd om in het kort aan te geven wat voor arbeid zij uitvoeren of welke diensten zij leveren dan wel wat voor goederen zij verkopen. De antwoorden op deze twee vragen zijn gepresenteerd in een afzonderlijke *word cloud*. Figuur 6 en Figuur 7 geven een beeld van wat de zzp'er aanbiedt en/of uitvoert en wat de ozp'er verkoopt.

Figuur 6 Voornaamste dienst van zzp'ers

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

Ozp'ers verkopen veelal agrarische producten en levensmiddelen en non-food detailhandelsgoederen.

De meest genoemde zzp-diensten zijn veelal activiteiten zoals consultancy, opleiding en training, zorgdiensten, diensten in de bouwsector et cetera. De meest genoemde producten die ozp'ers verkopen, vallen in de categorie: agrarische producten en levensmiddelen (bijvoorbeeld melk, groente en fruit, bloemen en planten) en non-food detailhandel (zoals kleding en accessoires, hobby-, cadeau- en verzamelartikelen etc.) Ook bouwmaterialen en -producten worden relatief vaak genoemd.

Figuur 7 Voornaamste product van ozp'ers

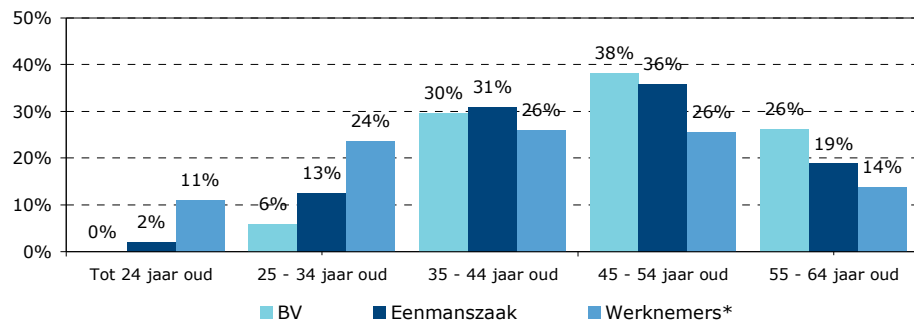

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

Figuur 8 toont de leeftijdsopbouw van zzp'ers, met onderscheid naar rechtsvorm (BV of eenmanszaak), opnieuw afgezet tegen de leeftijdsopbouw van werknemers. De belangrijkste resultaten worden hieronder beschreven:

- 84% van de zzp'ers staat ingeschreven als eenmanszaak, de overige 16% staat geregistreerd als BV. Al eerder werd geconcludeerd dat zzp'ers over het algemeen ouder zijn dan werknemers. Binnen de groep zzp'ers geldt op haar beurt, dat zzp'ers die over een BV beschikken gemiddeld genomen ouder zijn dan zzp'ers met een eenmanszaak. Dit is mogelijk het gevolg van een minimumkapitaal van 18000 euro dat men in een BV dient te storten, een bedrag waarover jongere ondernemers wellicht minder gemakkelijk beschikken.
- Zzp'ers die over een BV beschikken, zijn ten opzichte van zzp'ers met een eenmanszaak vaker van het mannelijk geslacht (90% om 68%) en hoger opgeleid (73% om 45%).

Figuur 8 Leeftijdsofbouw van zzp'ers naar rechtsvorm

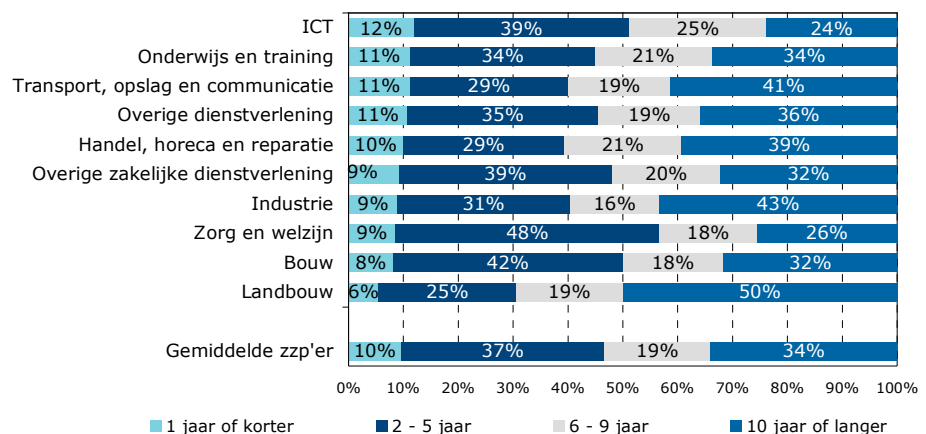
Bron: EIM: zzp-panel 2011 en CBS StatLine.

Figuur 9 geeft de bestaansduur van zzp-ondernemingen naar sector weer, waarbij de bestaansduur is onderverdeeld in drie klassen. Hieruit komt het volgende beeld naar voren:

- Zzp-ondernemingen zijn over het algemeen langer opererende bedrijven. Ruim de helft van de zzp-ondernemingen bestaat langer dan vijf jaar en meer dan een derde bestaat zelfs al tien jaar of langer.
- De bestaansduur van de zzp-onderneming is afhankelijk van de sector waarin men actief is. Zzp-ondernemingen in de bouw, de zorg en welzijn en de ICT zijn vaker bedrijven die 5 jaar of korter bestaan. Dit is in lijn met de constatering dat zzp'ers in deze sectoren relatief jong zijn. Opvallend is het hoge percentage jonge ondernemingen in de zorg en welzijn, terwijl zzp'ers in deze sector bovengemiddeld oud zijn. In de landbouw en de industrie vindt men procentueel gezien de meeste zzp-ondernemingen met een bestaansduur van 10 jaar of ouder.

Meer dan de helft van de zzp-ondernemingen bestaat langer dan vijf jaar.

Figuur 9 Bestaansduur van de zzp-onderneming naar sector

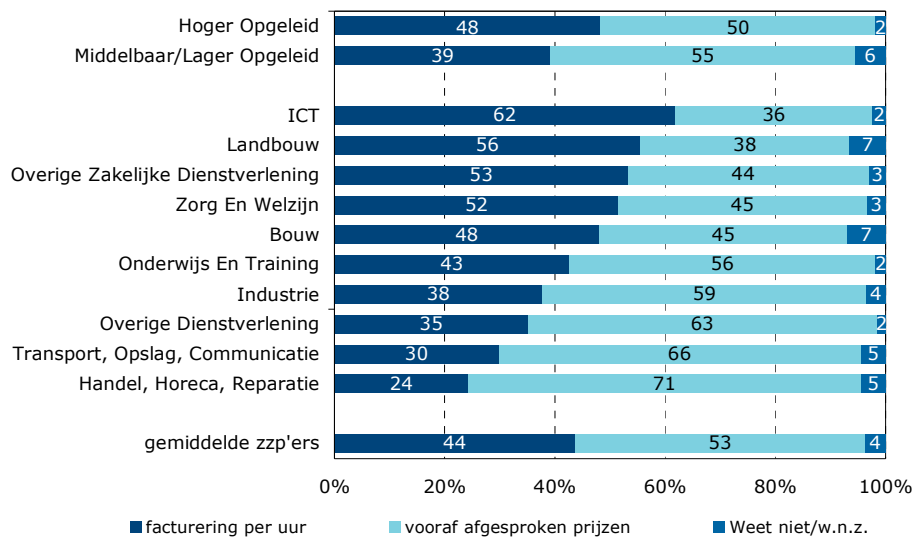
Bron: EIM: zzp-panel 2011.

Ruim de helft van de zzp'ers werkt het vaakst met vooraf afgesproken prijzen.

Aan de zzp'ers is tevens gevraagd of men het vaakst met vooraf afgesproken prijzen werkt of per uur factureert¹. Wanneer per uur gefactureerd wordt, lopen zzp'ers minder risico, omdat eventueel meerwerk doorberekend wordt. Opdrachten met vooraf afgesproken prijzen kunnen winst maar ook verlies opleveren. Dit brengt meer ondernemersrisico met zich mee. De belangrijkste uitkomsten met betrekking tot deze vraag worden hieronder vermeld (zie Figuur 10):

- 53% van de zzp'ers hanteert het vaakst een *fixed price* en 44% van de zzp'ers factureert het vaakst per uur. Dit is een kleine verschuiving richting het uurtarief ten opzichte van de eerste meting van 2010. Een klein deel (circa 4%) kan niet duidelijk aangeven welke factureringwijze men het vaakst hanteert (of wil dit niet zeggen).
- Met name in de ICT (62%), de landbouw (56%) en ook de overige zakelijke dienstverlening (53%) kiezen zzp'ers doorgaans voor het factureren per uur. In de handel, horeca en reparatie (71%), transport, opslag en communicatie (66%) en overige dienstverlening (63%) hanteert men het vaakst vooraf afgesproken prijzen.
- Hoger opgeleiden hanteren vaker een vooraf afgesproken prijs (49%). Het uurtarief wordt nog steeds vaker gehanteerd dan door de middelbaar en lager opgeleiden (48% versus 39%), maar het verschil is afgenomen in vergelijking met de eerste meting van 2010. Toen bedroegen de percentages nog respectievelijk 47% en 35%.

Figuur 10 Facturering naar opleiding en sector (in procenten)

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

¹ Beide factureringwijzen kunnen ook naast elkaar worden gehanteerd. Dit is immers afhankelijk van het type opdracht dat men aanneemt.

3 Inkomenspositie en bedrijfsvoering

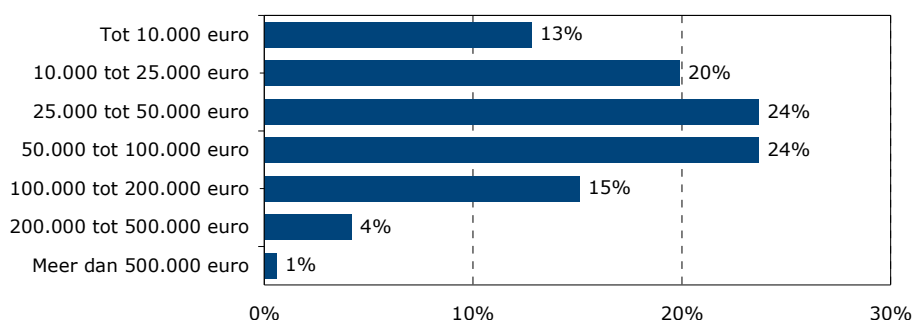
Zzp'ers vormen de flexibele schakel tussen het werknemerschap en ondernemerschap. Deze schakeling kunnen zij gemakkelijk maken, omdat zij voor eigen risico hun *human capital* aanbieden en beperkt afhankelijk zijn van anderen voor grote kapitaalinjecties. Als gevolg hiervan zijn de bedrijfsmodellen ook flexibeler. Dikwijls voeren zzp'ers niet louter activiteiten uit binnen de onderneming, zodat er onder zzp'ers vaak sprake is van een parallel inkomen (naast de omzet die zij genereren met de onderneming). Het parallelle inkomen kan bijvoorbeeld ontstaan door een (deeltijd)dienstverband of een uitkering naast de onderneming. Een parallel inkomen verbetert logischerwijs de inkomenspositie en maakt het voor sommige zzp'ers mogelijk om (tijdelijk) in het levensonderhoud te blijven voorzien zodra het inkomen uit de onderneming wegvalt. Verder speelt ook de mate waarin men een deel van het inkomen aanwendt voor inkomensvoorzieningen hierin een rol. Tot slot wordt in dit hoofdstuk ook nog ingegaan op de tijdsbesteding van zzp'ers.

3.1 Gerealiseerde omzet

Bijna de helft van de zzp'ers realiseert een omzet tussen €25.000 en €100.000

Figuur 11 toont de omzetrealisatie over het boekjaar 2010. Hieruit blijkt dat de meeste zzp'ers tussen de € 25.000 en € 100.000 omzet genereren (circa 48%). Een op de drie zzp'ers heeft een omzet van minder dan € 25.000 en ongeveer 20% draait omzetten van een ton of meer. Op sectorniveau valt op dat maar liefst 19% van de zzp'ers in de landbouw in 2010 een omzet van meer dan 200.000 euro heeft weten te genereren. Het is belangrijk om daarbij op te merken dat omzet niet per se een indicatie is voor een goed inkomen. Marges, afschrijvingen (op bijvoorbeeld transportmiddelen) en allerlei bedrijfskosten die voor de zzp'er voor eigen rekening zijn, maken dat het netto-inkomen kan afwijken van de bruto-omzet.

Figuur 11 Omzetrealisatie in 2010* (in procenten)

* Gebaseerd op 1.544 waarnemingen waarvan een omzetcategorie bekend is.

Bron: EIM: zzp-panel 2011 en zzp-panel 2010.

3.2 Afhankelijkheid van de ondernemingswinst

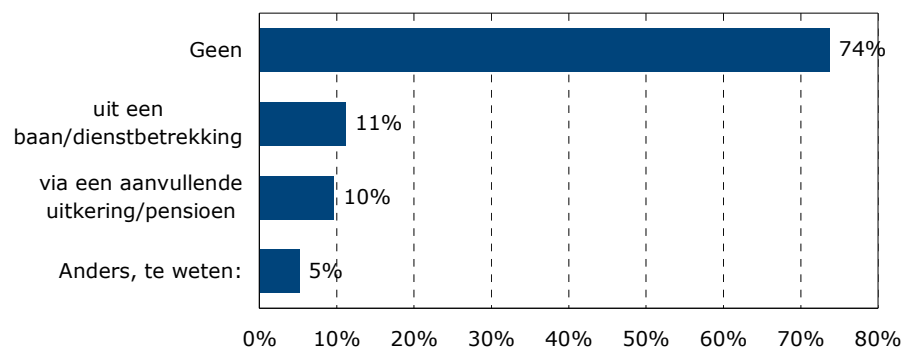
Parallel inkomen (terugvalopties)

Voor bijna driekwart van de zzp'ers is het zzp-inkomen hun enige inkomstenbron.

Juist in economisch moeizame tijden is het belangrijk om inzicht te hebben in de mate waarin inkomensdaling kan worden opgevangen. Eventuele parallelle inkomsten zijn weergegeven in Figuur 12. Dit betreft hier het persoonlijke inkomen (van de respondent zelf). Bijna driekwart van de zzp'ers geeft aan dat het inkomen uit de onderneming de enige inkomstenbron is. Let wel, de beslissing om alleen zelfstandigen die ten minste 15 uur per week in het bedrijf besteden te rekenen tot zzp'ers is van invloed op het lage aandeel hybride ondernemers.¹

Zzp'ers staan erom bekend dat zij een flexibele groep zijn, die er meerdere betrekkingen op na kunnen houden. Zo kunnen zij hybride ondernemer zijn en naast hun onderneming een baan/dienstbetrekking hebben (11%). Ook bestaat er een groep die onderneemt naast een aanvullende uitkering (10%). Uitkeringen zijn in deze context in brede zin opgevat zoals: (pre)pensioen, vut, WW, WIA of zelfs een gouden handdruk. Ongeveer 5% heeft een andere parallelle inkomstenbron (bijv. inkomen uit vermogen, een andere onderneming, of bijverdiensten).

Figuur 12 Parallel inkomen van de zzp'er zelf

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

Gemiddeld is 88% van het persoonlijke inkomen afkomstig uit de onderneming.

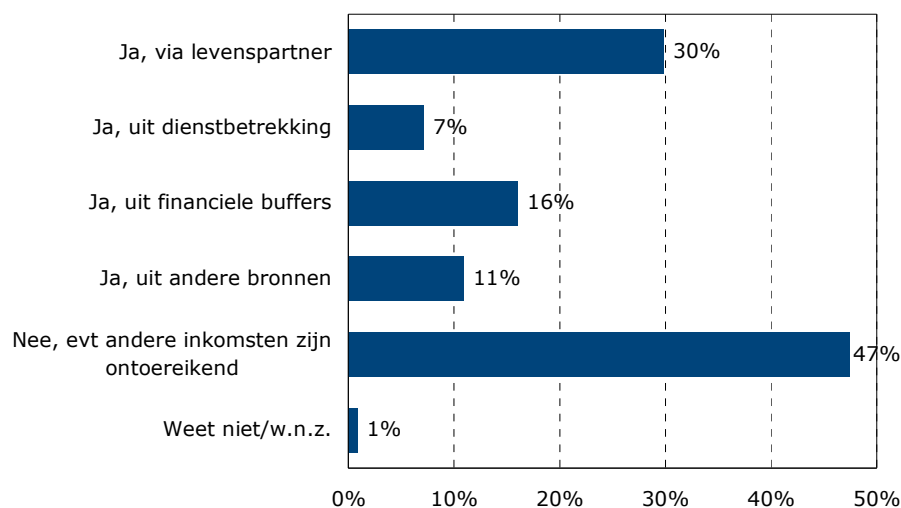
Ten opzichte van 2010 kunnen minder zzp'ers terugvallen op alternatief gezinsinkomen.

Gemiddeld is 88% van het persoonlijke inkomen (van de zzp'er zelf) afkomstig uit de zzp-onderneming. Voor zzp'ers die aangeven te kunnen beschikken over parallel inkomen vormt het zzp-inkomen gemiddeld een aandeel van 45%. Dit impliceert dat er vrij veel terugvalopties zijn wanneer de inkomsten uit het bedrijf verminderen. Vandaar dat ook specifiek gevraagd is om aan te geven of er voldoende inkomsten zijn voor het huishouden om in de levensbehoeften te voorzien mocht het zzp-inkomen geheel wegvallen (Figuur 13). De economische crisis heeft duidelijk zijn doorwerking op de inkomenspositie van zzp'ers. Ten opzichte van 2010 is een iets groter deel van de zzp'ers niet in staat om

¹ Ter vergelijking: op basis van gegevens van de Belastingdienst concludeert de SER dat 45% van de zzp'ers hybride is. SER, (2010). *Zzp'ers in beeld: Een integrale visie op zelfstandigen zonder personeel*. Den Haag: Advies 10/04, pp. 30 en 61

het eventueel wegvallen van het zzp-inkomen op te vangen (47% versus 43% vorig jaar). Iets meer zzp'ers geven aan dat zij kunnen terugvallen op een inkomen van de levenspartner (30% vs. 25% vorig jaar). Overig inkomen uit een dienstbetrekking, financiële buffers, of andere bronnen zijn nagenoeg onveranderd gebleven ten opzichte van vorig jaar.

Figuur 13 (Voldoende) gezinsinkomen bij wegvallen van inkomen uit onderneming

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

Van de zzp'ers die terug kunnen vallen op alternatief gezinsinkomen blijkt 74% langer dan een jaar vooruit te kunnen.

Aan de respondenten die alternatief gezinsinkomen hebben, is de vraag gesteld hoeveel maanden nog in het levensonderhoud voorzien kan worden als het inkomen uit de zzp-onderneming geheel weg zou vallen. Als zzp'ers kunnen terugvallen op andere inkomsten, blijken deze buffers goed geregeld te zijn. Voor 74% geldt namelijk dat zij nog langer dan een jaar vooruit kunnen. Slechts 1% blijkt beperkt te kunnen rusten op terugvalopties, aangezien zij minder dan een maand in het levensonderhoud kunnen voorzien. En circa 10% kan een tot zes maanden uit de voeten.

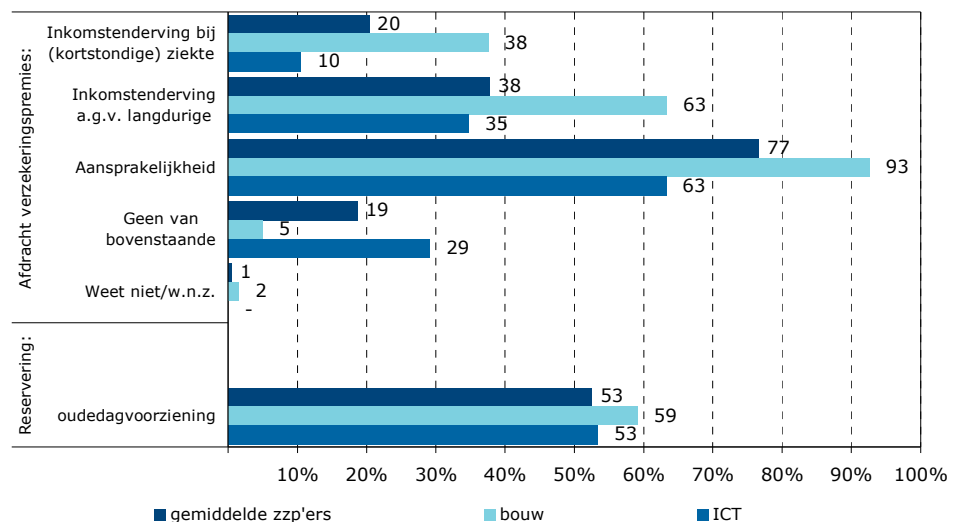
3.3 Inkomensvoorzieningen

Zzp'ers ondernemen voor eigen rekening en risico en vallen daardoor buiten de werknemersverzekeringen. Als gevolg daarvan zijn zij genoodzaakt om voor eigen rekening risico's af te dekken zoals ziekte, arbeidsongeschiktheid en ook aansprakelijkheid. Ook voor inkomenszekerheid op de langere termijn (pensioen) dienen zzp'ers zelf voorzieningen te treffen. Aan de respondenten is gevraagd of zij verzekeringspremies afdragen voor bepaalde risico's. In Figuur 14 is de (eventuele) premieafdracht weergegeven. Twee contrasterende sectoren, te weten de bouw en de ICT zijn afgezet tegen het gemiddelde van de zzp'ers. Uit de figuur blijkt dat:

- zzp'ers over het algemeen weinig verzekeringspremies betalen. Een uitzondering hierop zijn de aansprakelijkheidsverzekeringen;

- vergeleken met de voorjaarsmeting van 2010 een lichte toename te zien is van het aandeel zzp'ers dat premies afdraagt. 76% heeft een aansprakelijkheidsverzekering (dit was 72%) en 38% is verzekerd tegen arbeidsongeschiktheid (dit was 36%);
- per sector forse verschillen bestaan. In de bouw zijn zzp'ers veel vaker verzekerd tegen kortstondige ziekte en permanente arbeidsongeschiktheid (resp. 38% en 63%). In iets mindere mate maar in overeenstemming met het beeld in de bouw zien we dat ook terug in de sectoren landbouw en industrie. De dienstverlenende sectoren zoals de ICT, de zorg en welzijnssector en ook de overige dienstverlening blijven hierop achter. Aansprakelijkheidsverzekeringen worden het vaakst afgesloten in de bouw en de zorg en welzijn. Het minst gebeurt dit door ICT-consultants. Overigens zijn ICT'ers ook het vaakst helemaal niet verzekerd voor alle genoemde risico's (29%);
- hoger opgeleide zzp'ers relatief minder vaak premies afdragen ten opzichte van middelbaar en lager opgeleide zelfstandigen. Dit hangt sterk samen met de werkzaamheden (en daarmee dus ook het opleidingsniveau) in een bepaalde sector. Voor bijna alle risico's dragen hoger opgeleide zzp'ers circa 5% minder vaak premies af dan gemiddeld. Dit komt overeen met de resultaten uit het zzp-paneel van vorig jaar.

Figuur 14 Inkomens- en oudedagvoorzieningen (naar leeftijd)

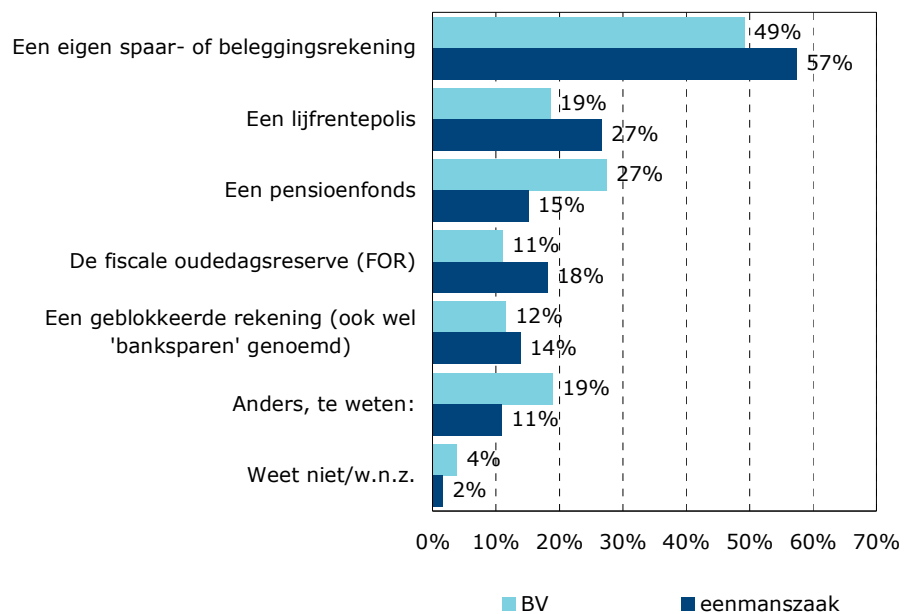
Bron: EIM: zzp-paneel 2011.

De reservering voor de oude dag is ook weergegeven in Figuur 14. Het blijkt dat gemiddeld 52% van de zzp'ers een deel van het inkomen uit hun onderneming aan de kant zet voor later. Dit percentage stemt overeen met de gepresenteerde uitkomsten over pensioenen in de najaarsmeting van 2010. Daaruit kwam naar voren dat 53% van de zelfstandigen aangeeft iets opzij te zetten voor zijn oude dag.¹ In Figuur 14 wordt aangetoond dat:

¹ 47% zette niets opzij.

- er praktisch geen verschillen zijn tussen hoger en middelbaar/lager opgeleiden;
- naar sector bezien de grootste verschillen terug te vinden zijn tussen de sectoren bouw (59% spaart) en de handel, horeca & reparatie (41% spaart);
- zzp'ers met een BV (de DGA's) vaker een deel van hun inkomen uit het bedrijf aan de kant zetten voor de oude dag dan eenmanszaken (65% versus 50%).

Figuur 15 Gebruikte spaarvormen

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

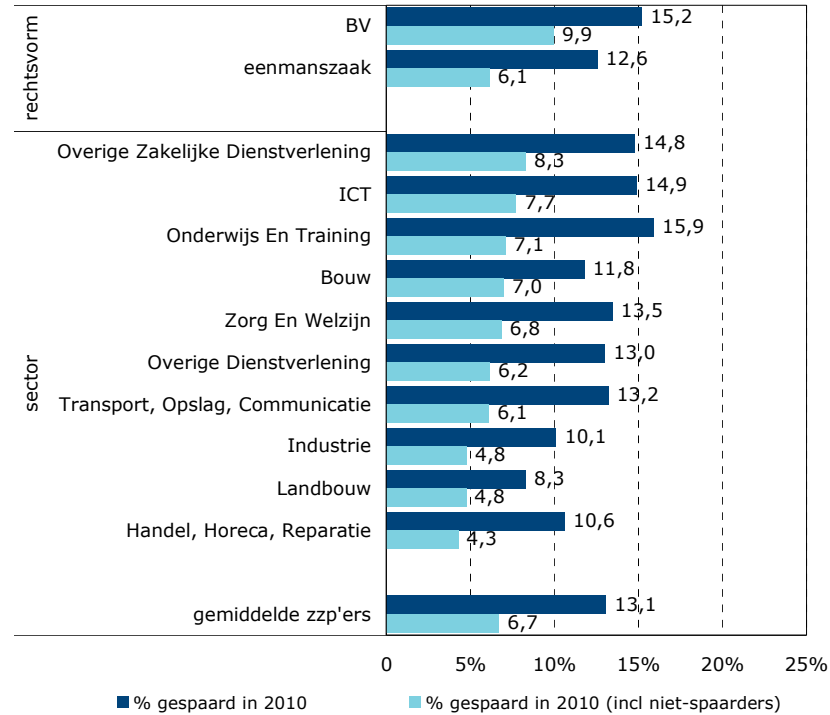
Zzp'ers die aangeven een deel van hun inkomen opzij te zetten, is gevraagd in welke vorm zij dit doen. Spaarvormen kunnen uiteenlopen van collectieve faciliteiten tot specifieke verzekeringen en financiële producten en ook fiscale faciliteiten (bijv. de FOR), of zelfs spaarvormen in eigen beheer. In Figuur 15 staan de belangrijkste spaarvormen uiteengezet naar rechtsvorm. Meer dan de helft van de sparende zzp'ers spaart via een eigen bank- of beleggingsrekening (56%). Een op de vier zet inkomen voor de oude dag apart in een lijfrentepolis.

Zzp'ers met een BV zijn vaker aangesloten bij een pensioenfonds¹, maar sparen daarentegen minder vaak in eigen beheer (op een eigen bank- of beleggingsrekening). Ook zetten zij relatief minder vaak hun inkomen apart in een lijfrentepolis. Overige vormen waarin gespaard wordt voor de oude dag betreffen vaak investeringen in onroerend goed en vastgoed of het eigen bedrijf

¹ In sommige beroepsgroepen is het gebruikelijk dat aansluiting bij een pensioenfonds verplicht is. Het hoge percentage is hier wel opmerkelijk aangezien gevraagd is naar inkomen uit het bedrijf en dit kan doorgaans niet ondergebracht worden bij een pensioenfonds. Deze uitkomst kan berusten op een verkeerde interpretatie van de vraag.

(een op de twee). Ook wordt in deze categorie af en toe een pensioen-BV als spaarvorm genoemd.

Figuur 16 Gemiddeld % gespaard inkomen in 2010 (naar sector en rechtsvorm)

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

Gemiddeld genomen is 6,7% van het inkomen uit de onderneming opzij gezet voor de oude dag.

In Figuur 16 is weergegeven welk percentage van het inkomen uit hun bedrijf zzp'ers opzij hebben gezet in 2010. Het gemiddelde percentage is berekend per sector en rechtsvorm en is apart weergegeven voor alle zzp'ers (inclusief zzp'ers die niet sparen).¹ Daarnaast is ook het gemiddelde berekend voor die zzp'ers die aan hebben geven daadwerkelijk inkomen opzij te zetten. Gemiddeld genomen is 6,7% van het inkomen uit de zzp-onderneming opzij gezet voor het inkomen op hun oude dag. Ten opzichte van 2009 (7,4%) ligt het gespaarde aandeel lager. De moeilijke economische tijden zullen een rol hebben gespeeld. Zzp'ers die aangeven inkomen opzij te zetten, sparen gemiddeld 13,1%. Dit is wederom minder dan in 2009 (15,6%).

¹ Het gemiddelde percentage is berekend door ook rekening te houden met niet-spaarders en zzp'ers die wel aan hebben gegeven te sparen maar geen percentage voor 2010 konden of wilden noemen. Door voor de eerste groep nul procent en voor de tweede groep het sector/branchegemiddelde te imputeren zijn deze groepen meegewogen in het totale cijfer voor zzp'ers.

In de ICT en de overige zakelijke dienstverlening wordt relatief meer gespaard. Ook DGA's sparen relatief meer.

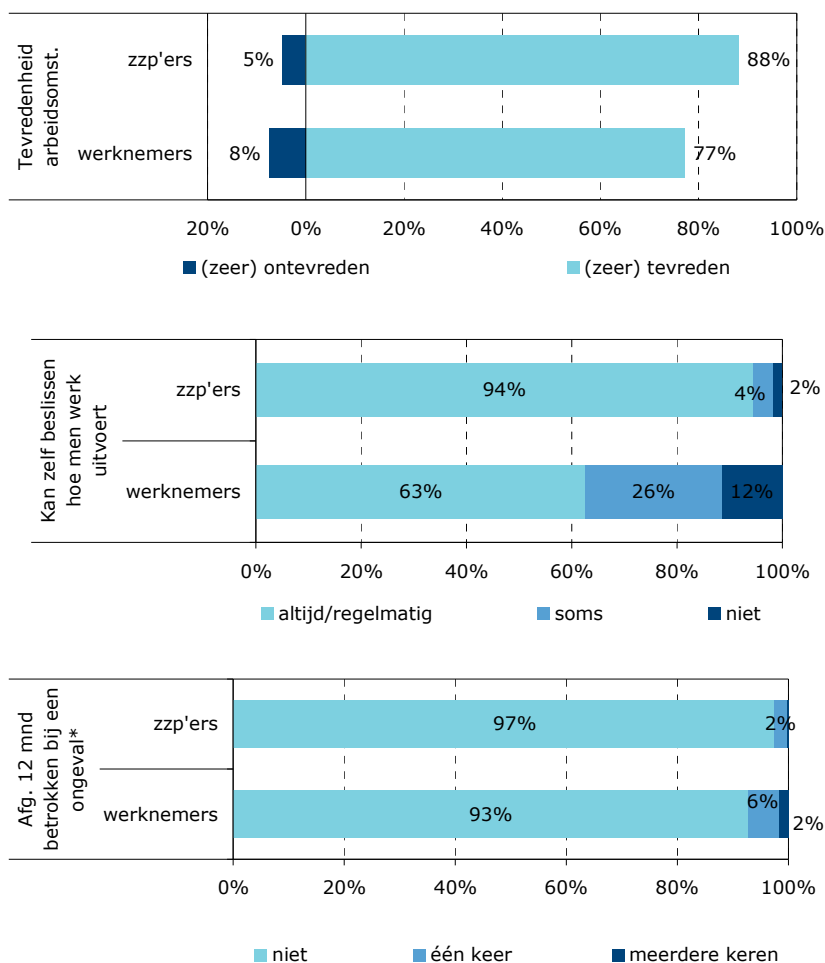
De DGA's zetten gemiddeld genomen meer opzij dan de zzp'ers met een eenmanszaak. Naar sector bezien, is het meest gespaard in de overige zakelijke dienstverlening en de ICT. In de eerstgenoemde sector is het aandeel DGA's nagenoeg ook hoger dan gemiddeld. Sectoren waar relatief weinig inkomen aan de kant gezet wordt voor de oude dag zijn de handel, horeca en reparatie, de industrie en ook de landbouw.

4 Arbeidsomstandigheden

Een vast onderdeel in het zzp-panel betreft de arbeidsomstandigheden van zzp'ers. Hiervoor zijn drie vragen opgenomen uit de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA)¹, welke jaarlijks wordt afgenomen onder werknemers. Op deze manier kunnen de antwoorden van zzp'ers worden vergeleken met die van werknemers.

Figuur 17 Arbeidsomstandigheden (ARBO) van zzp'ers en werknemers

Zzp'ers zijn (zeer) tevreden over hun arbeidsomstandigheden

* Tijdens het werk, met lichamelijke of geestelijke schade als gevolg.

Bron: EIM zzp-panel 2011, NEA van TNO/CBS.

Ook zijn zzp'ers vaak in staat te beslissen hoe zij hun werk uitvoeren

- Evenals in eerdere edities van het panel zijn zzp'ers over het algemeen (zeer) tevreden over hun arbeidsomstandigheden (88%). Ter vergelijking: dit geldt voor 77% van de werknemers (NEA 2010). Ten opzichte van vorig jaar is dit verschil iets kleiner geworden, vanwege een toegenomen tevredenheid onder werknemers (was 74% in 2009). Het minst

¹ www.nea2010.tno.nl (TNO/CBS en SZW).

Zzp'ers in de transport, opslag & communicatiesector zijn relatief vaker ontevreden over de arbeidsomstandigheden en ervaren vaker een gebrek aan soevereiniteit in het werk

tevreden over de arbeidsomstandigheden zijn de zzp'ers in de transport, opslag en communicatie (80%), terwijl de tevredenheid bovengemiddeld is in de zorg en welzijn (93%).

- Zzp'ers geven veel vaker aan dat zij in staat zijn om zelf te beslissen hoe zij hun werk uitvoeren (94% versus 63% onder werknemers). In sectoren als de bouw, de transport, opslag en communicatie en de zorg en welzijn komt het relatief vaker voor dat zzp'ers soms of nooit zelf kunnen beslissen hoe zij hun werk uitvoeren.
- Voorvallen op het werk met lichamelijke of geestelijke schade als gevolg komen amper voor (nog geen 2%). Onder werknemers komt dit evenmin vaak voor (6%). Tussen de sectoren is amper variatie waargenomen.
- Significante verschillen tussen de beide rechtsvormen komen niet voor. Zzp'ers die geregistreerd staan met een mobiel nummer ervaren ook geen andere arbeidsomstandigheden dan zzp'ers die geregistreerd staan met een vast telefoonnummer.

5 Economische zelfstandigheid

Hoewel zzp'ers geen nieuw verschijnsel¹ zijn in het Nederlandse sociale stelsel is de politieke belangstelling voor zzp'ers de laatste jaren wel toegenomen. De sociaaleconomische positie van deze groep is daarbij een veel besproken thema. Aan de ene kant wordt het zelfstandig ondernemerschap verondersteld een 'banenmotor' te zijn en bevorderend te werken voor de economische zelfstandigheid. In navolging van de Europese Unie is in Nederland het zelfstandig ondernemerschap dan ook gestimuleerd. Aan de andere kant zijn er ook zorgen om de sociaaleconomische positie van zelfstandigen. Zij vallen, als gevolg van hun juridische status, buiten de beschermende bepalingen van het arbeidsrecht. In theorie zijn zelfstandigen namelijk gelijkgesteld aan werkgevers en worden zij geacht zelf verantwoordelijk te zijn voor hun sociale zekerheid. Of alle zzp'ers dat ook zelf regelen, is echter de vraag. In de literatuur komen bepaalde groepen zzp'ers naar voren die in de praktijk minder zelfstandig en onafhankelijk zouden zijn dan gedacht.² In dit hoofdstuk wordt aan de hand van specifieke vragen uit het panel gekeken naar de mate van economische zelfstandigheid van zzp'ers.

5.1 Zelfstandigheid versus afhankelijkheid³

Economische afhankelijkheid kan ervaren worden bij:

- een laag inkomen
- een gering aantal opdrachtgevers
- langdurige overeenkomsten
- bemiddelings- en aannemingsconstructies
- beperkte autonomie
- gebrek aan sociale zekerheid.

Aerts (2007) heeft in haar proefschrift economische afhankelijkheid uitgewerkt in een aantal aspecten.⁴ Zzp'ers kunnen op de volgende wijze economische afhankelijkheid ervaren:

- Een laag inkomen maakt zzp'ers kwetsbaarder en afhankelijker van de inkomsten uit een opdracht.
- Wanneer een zzp'er voor een zeer klein aantal opdrachtgevers werkt neemt de macht van de opdrachtnemer toe. Dit vergroot de afhankelijkheid en kan in sommige gevallen zelfs aanwijzing zijn van een schijnconstructie.
- Indien een zzp'er een langdurige of een frequentere arbeidsrelatie aangaat met een opdrachtgever kan een zekere mate van afhankelijkheid ontstaan.
- Ook als zzp'ers veelvuldig via een bemiddelingsbureau worden ingeschakeld, kan dat worden opgevat als een fictieve dienstbetrekking. Sommige bemiddelingsbureaus gaan verder dan bemiddelen alleen en onderhandelen zelfs over tarief en verzorgen de administratie.

¹ In tegenstelling tot wat de term 'nieuwe' zelfstandigen suggereert, toont Aerts (2007) in haar proefschrift aan dat zelfstandigen die arbeid verrichten al een eeuwenoud verschijnsel is.

² Aerts, M.C.M. (2007), *De zelfstandige in het sociaal recht: De verhouding tussen juridische status en sociaal-economische positie*. Amsterdam: Proefschrift Universiteit van Amsterdam.

³ Gebaseerd op Aerts (2007), *op.cit.* p.10-19

⁴ Aerts, M.C.M. (2007), *De zelfstandige in het sociaal recht: De verhouding tussen juridische status en sociaal-economische positie*. Amsterdam: Proefschrift Universiteit van Amsterdam. Pp 407-410.

- Werken voor andere zzp'ers kan eveneens een indicatie zijn voor economische afhankelijkheid. Zeker in de bouw komen vaker constructies voor waarbij een van de zzp'ers grotere klussen aanneemt en delen uitbesteedt aan andere zzp'ers. Qua arbeidsrelatie ligt dit dicht tegen de arbeidsovereenkomst aan.
- Als de vrijheid ontbreekt om opdrachten of werkzaamheden te weigeren, kan dat een indicatie zijn van afhankelijkheid. In sommige branches is de concurrentie zo hevig dat de zeggenschap van opdrachtnemers groot is.
- Een laatste aspect is het gebrek aan sociale zekerheid. Doordat het risico van loonderving vaak niet gedekt is (hoge kosten), kunnen zzp'ers moeilijker werk weigeren.

In de resterende paragrafen is op basis van deze uitwerking verder ingegaan op aspecten als: (vrije) keuze voor zelfstandigheid, aantal opdrachtgevers, duur en omvang van de belangrijkste overeenkomst, de inzet via intermediairs en ten slotte de ervaren autonomie in het bepalen van de eigen arbeidsomstandigheden.

5.2 Startmotieven

De meeste zelfstandigen starten om eigen baas te zijn en vrije keuzes te kunnen maken

In de literatuur is tot nu toe veel aandacht geweest voor starters. Starten als zelfstandige is ook lange tijd een belangrijk thema geweest binnen het ondernemerschap in Nederland. Niet iedere zzp'er start vanuit eenzelfde situatie. Verschillende redenen spelen een rol, zoals ook blijkt uit Tabel 1. Veruit het meest genoemde motief om te starten is de aantrekkelijkheid van het zelfstandig ondernemerschap. Men wil graag eigen baas zijn en zelf meer vrije keuzes kunnen maken. Beduidend minder vaak, maar nog altijd een op de vijf, geeft aan dat het werken als zelfstandige inhoudelijk meer voldoening geeft. Financiële motieven spelen minder vaak een rol bij de stap naar het zzp-schap. Het aandeel zzp'ers dat aangaf te starten vanwege gebrek aan baanmogelijkheid of (dreigende) werkloosheid is nog geen 10% (respectievelijk 9% en 8%).

Onder ozp'ers vinden we een grotendeels vergelijkbaar beeld, maar hier is veel vaker de omgeving een belangrijke stimulans om te starten. Zelfstandige familieleden (overname in een familiebedrijf) en zelfstandige kennissen vormen een springplank.

Tabel 1 Startmotieven zzp'ers (in %)*

	Zzp	Ozp
Ik wilde eigen baas zijn en zelf meer vrije keuzes kunnen maken.	62	56
Inhoudelijk geeft het werk als zelfstandige meer voldoening.	20	18
Ik kan als zelfstandig ondernemer meer verdienen.	13	7
Ik kon geen geschikte baan vinden	9	5
Ik kan zo beter werk en zorg combineren.	8	4
Ik dreigde werkloos te worden.	8	5
Ik heb veel kennissen en familie die ook zelfstandig zijn	4	22
Het ging slecht met het bedrijf waar ik werkte (of het bedrijf ging failliet).	4	2

	Zzp	Ozp
Ik vond de inhoud van mijn werk onaantrekkelijk.	4	1
Uit onvrede/conflict	3	3
Vanuit hobby gegroeid (kans)	2	7
Door de aard van het werk/beroepsgerelateerd	2	1
Ik vond mijn inkomen als werknemer te laag.	2	0
Anders, te weten:	2	2
Vanwege pensionering	2	0
Weet niet/wil niet zeggen	2	1
Om gezondheidsredenen (geen alternatief)	1	2
Ik wilde een bijdrage leveren aan de samenleving	1	1
Om fiscaal juridische reden	1	0
Voor mijn werkgever was het aantrekkelijker om mij in te huren in plaats van in dienst te houden/nemen.	1	1
Begonnen als bijverdienste	0	1
Het was de enige mogelijkheid om nog voor mijn voormalige werkgever te blijven werken.	0	0

* Meerdere antwoorden mogelijk (de som kan dus meer dan 100% zijn).

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

5.3 Zelfbewust zelfstandige?

Beoordeling

Circa 90% beoordeelt de stap destijds naar het zzp-schap als positief. In handel georiënteerde sectoren zijn zzp'ers het minst vaak positief'

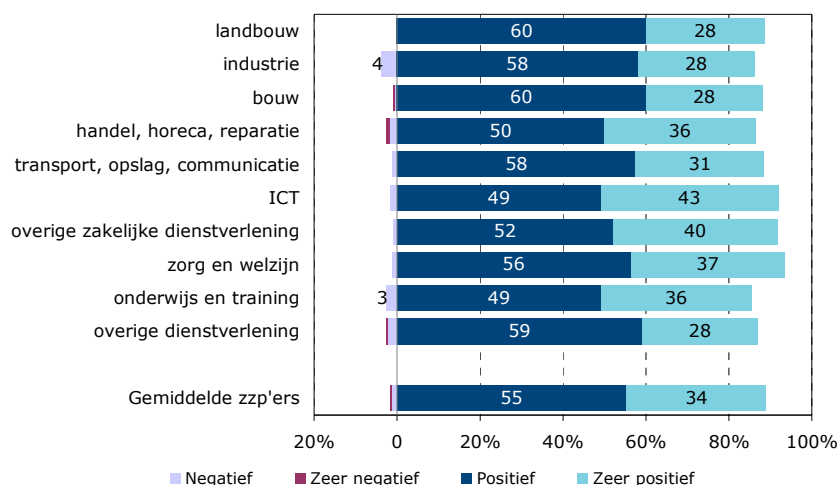
Gemiddeld is 10 % van de zzp'ers minder vaak positief over het huidige zzp-schap dan tijdens de start.

In het panel is gevraagd naar de beoordeling van het zzp-schap (zie Figuur 18). Circa 90% van de panelleden beoordeelt de stap destijds naar het zzp-schap als positief (Figuur 18A). Ruim een op de drie is hier zelfs zeer positief over. Deze positieve beoordeling valt iets lager uit als gevraagd wordt naar de beoordeling van het zelfstandige ondernemerschap op dit moment (Figuur 18B). Gemiddeld genomen is ruim 10 procentpunt van de zzp'ers minder vaak positief over zijn huidige zelfstandige positie. Het aandeel zeer positieven valt nu ook iets lager uit (27%).

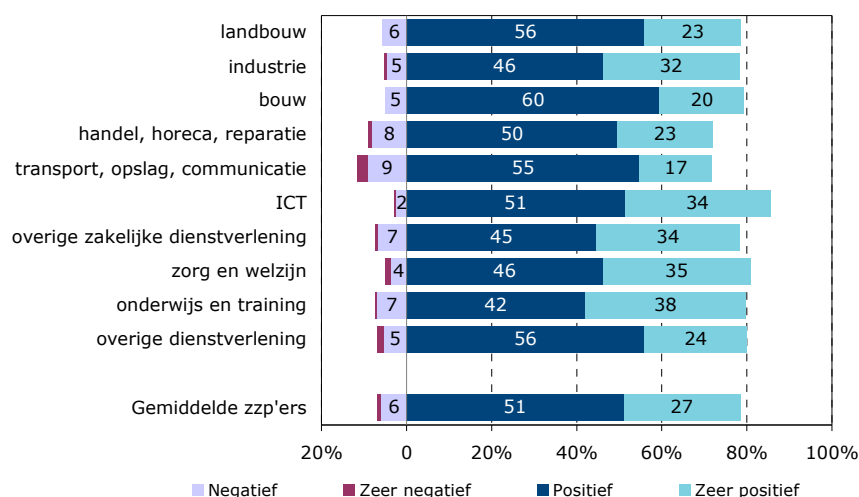
Naar sector bezien blijken de handelgeoriënteerde sectoren zoals de handel, horeca en reparatie en ook de transport, opslag en communicatie op dit moment het minst tevreden te zijn. De tevredenheid is in deze sectoren ook het sterkst gedaald (circa 15 procentpunt). Dit heeft mogelijk te maken met de moeilijke tijden in deze sectoren op het moment. Zzp'ers in de ICT, onderwijs en training en de overige dienstverlening zijn relatief gezien het meest tevreden gebleven.

Figuur 18 Beoordeling zzp-schap start (A) versus heden (B) (in procenten)

A Beoordeling tijdens start van zzp-schap

B Beoordeling zzp-schap op dit moment

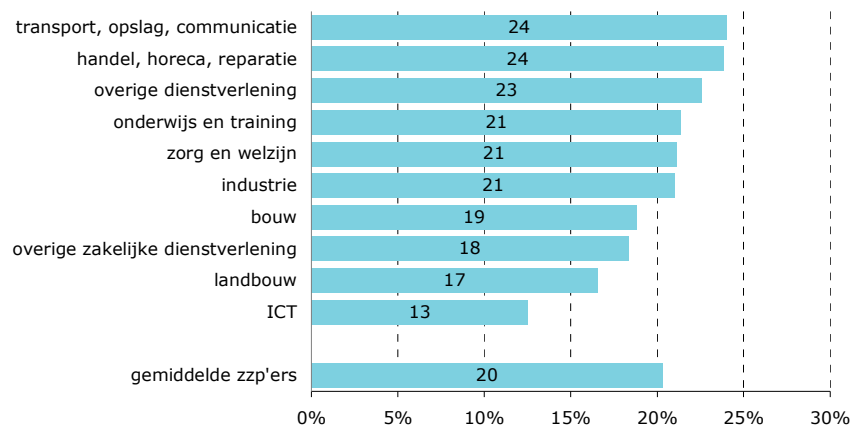
Bron: EIM: zzp-panel 2011.

Zzp-schap als enige optie voor geschikt betaald werk

Een op de vijf heeft de stap naar zelfstandig ondernemerschap ervaren als hun enige optie op geschikt betaald werk.

Voor een deel van de zzp'ers kan gelden dat mogelijke negatieve startmotieven een rol hebben gespeeld. De vraag is gesteld of het zelfstandig ondernemerschap de enige manier was om geschikt betaald werk uit te voeren (zie Figuur 19). Deze vraag kan een indicator zijn voor (mogelijk) gedwongen zzp-schap. Een vijfde van de zzp'ers heeft de stap naar het zelfstandig ondernemerschap ervaren als hun enige optie. Opvallend is dat zzp'ers in de ICT minder vaak aangeven beperkt te zijn geweest tot het zzp-schap (13%). Hun keuze voor zelfstandigheid is dus eerder een bewuste. Sectoren waar zzp'ers vaker aangeven dat het zelfstandig ondernemerschap de enige optie was, zijn: de transport, opslag en communicatie, de handel, horeca en reparatie en de onderwijs en training.

Figuur 19 Negatief startmotief (zzp-schap als enige mogelijkheid) in %

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

Men zag vaak geen andere mogelijkheid, vanwege: werkloosheid, de aard van het werk, een hoge leeftijd, of de combinatie zorg/werk.

De redenen waarom de zzp'ers geen andere mogelijkheden zagen dan het zelfstandig ondernemerschap staan opgesomd in

Tabel 2.

- Bijna een op de drie zzp'ers geeft aan dat zij vanuit een positie als werkloze geen andere mogelijkheden zagen dan het zzp-schap.
- Voor zzp'ers in de bouw, de industrie en de ICT is werkloosheid ook een frequent genoemd motief. In de overige zakelijke dienstverlening en de transport, opslag en communicatie treffen we relatief vaker zzp'ers aan die geen alternatief zagen omdat ze al gepensioneerd waren. Voor sommige beroepsgroepen geldt dat ze niet in loondienst uitgevoerd kunnen worden. Volgens de respondenten in het panel komt dit vaker voor in zorg en welzijn en ook in onderwijs en training.
- Het zelfstandig ondernemerschap wordt door veel zzp'ers in de ICT gezien als de enige mogelijkheid om zorg en werk te kunnen combineren.
- Het ontbreken van geschikte alternatieven in loondienst is vaak aanleiding om als zzp'er in de zorg en welzijn te starten.
- Gezondheidsredenen zijn vaker een beperkende factor voor zzp'ers in onderwijs en training en in de handel, horeca en reparatie.

Tabel 2 Redenen voor ontbreken van alternatieven voor zzp-schap*

sector		Redenen voor ontbreken van alternatieven voor zzp-schap												
		werkloosheid	pensioen	niet in loondienst uit te voeren	enige mogelijkheid bij werkgever	combinatie zorg en werk	leeftijd	om gezondheidsredenen	alternatieven ontbraken	bedrijfsopvolging	kan niet functioneren onder een baas	Beperkte startkwalificaties	anders	weet niet/w.n.z
sector	landbouw	5	0	14	0	5	19	14	5	5	10	10	10	10
	industrie	40	3	14	3	8	14	3	0	0	12	6	8	3
	bouw	51	5	5	8	2	14	7	0	0	7	7	7	5
	handel, horeca, reparatie	31	0	15	0	12	19	15	8	0	12	0	4	0
	transport, opslag, communicatie	25	9	14	7	2	10	12	6	4	2	7	12	0
	ICT	39	0	8	9	23	12	0	0	0	13	0	8	0
	overige zakelijke dienstverlening	26	9	9	2	7	10	7	11	0	9	5	8	2
	zorg en welzijn	17	2	28	2	16	12	6	17	0	4	2	4	0
	onderwijs en training	34	2	24	2	4	8	18	12	0	2	4	2	0
	overige dienstverlening	18	4	15	2	20	17	2	7	2	4	0	13	5
Gemiddelde zzp'ers		29	4	13	3	10	14	7	7	1	7	3	8	3

* Meerdere antwoorden mogelijk (de som kan dus meer dan 100% zijn).

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

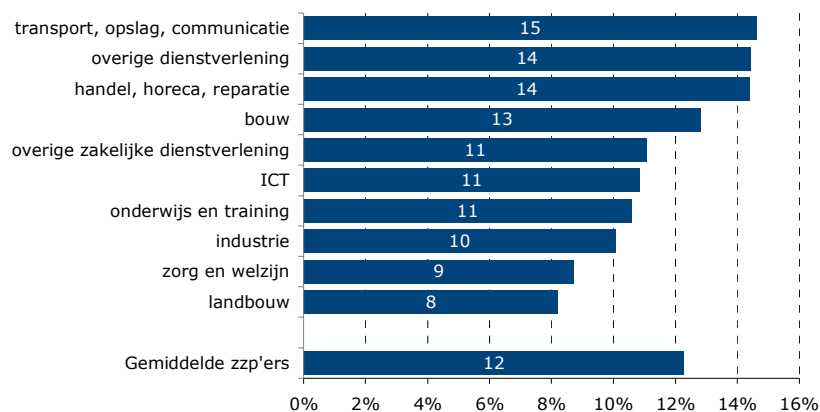
Keuze voor zelfstandigheid

Het zelfstandig ondernemerschap is doorgaans een bewuste keuze. Slechts 12% zou op dit moment opteren voor een dienstbetrekking

Uit het bovengenoemde blijkt dat tijdens de start niet iedere zzp'er volledige keuzevrijheid had. De vraag rijst of de zzp'ers, indien zij nu vrij mochten kiezen, dan liever in loondienst waren geweest (of gebleven). Uit Figuur 20 komt naar voren dat 12% op dit moment zou opteren voor een dienstbetrekking. Het zelfstandig ondernemerschap is doorgaans dus een bewuste keuze van de respondenten. Dit aandeel is iets hoger onder zzp'ers in de handelsgerichte sectoren (circa 15%) en in de overige dienstverlening (14%). In de landbouw is het aandeel het laagst. Slechts 8% zou er (weer) voor kiezen om in loondienst te werken.

In de voorjaarsmeting van het zzp-panel in 2010 is de keuze voor zelfstandigheid in een omgekeerde vorm gevraagd. Toen bleek 88% van de zzp'ers het eens te zijn met de stelling: 'Als ik weer voor de keuze stond om als zelfstandig ondernemer te beginnen, zou ik weer kiezen voor het ondernemerschap'.

Figuur 20 Liever werkzaam in loondienst (in procenten)

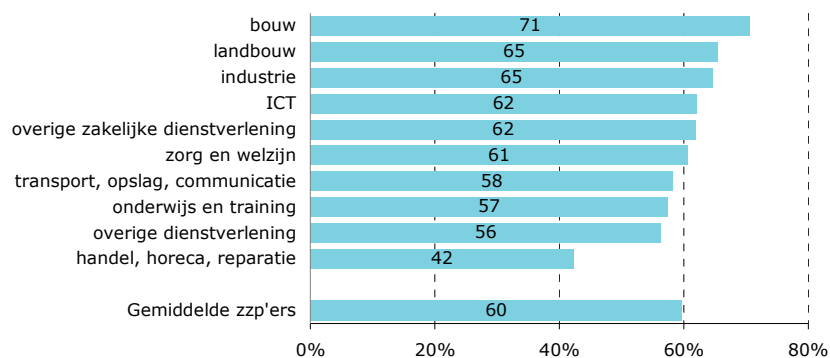
Bron: EIM: zzp-panel 2011.

Financieel gewin¹

Bijna 60% zegt financieel voordeel te hebben gehad bij de stap naar het zzp-schap.

Aan de respondenten in het zzp-panel is gevraagd of zij er financieel op vooruit zijn gegaan door de stap naar het zelfstandig ondernemerschap (zie Figuur 21). Gemiddeld genomen zegt 60% financieel voordeel te hebben gehad van deze stap. Opvallend weinig zzp'ers in de handel horeca en reparatiesector (42%) geven aan er financieel op vooruit te zijn gegaan. Aan de andere kant vinden zzp'ers in de bouw (71%), de landbouw en in de industrie (beide 65%) vaker dat zij economisch baat hebben gehad bij het zzp-schap.

Figuur 21 Financiële vooruitgang door de stap naar zelfstandigheid

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

¹ Volgens de respondenten zelf.

5.4 Afhankelijkheid van de opdrachtgever

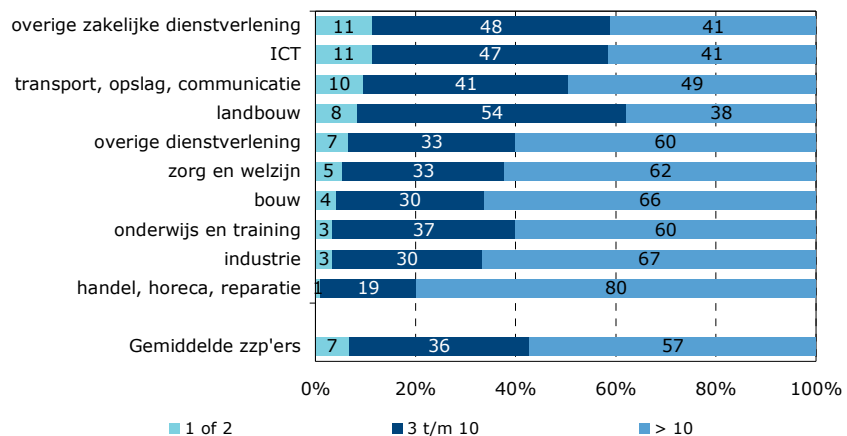
Aantal opdrachtgevers

Een ruime meerderheid van de panelleden werkt voor meerdere opdrachtgevers per jaar.

Het aantal opdrachtgevers waarvoor zzp'ers werken kan een indicatie zijn voor afhankelijkheid. Een beperkt aantal opdrachtgevers maakt zzp'ers mogelijk afhankelijker van de gegenereerde inkomsten bij deze opdrachtgevers. De macht van de opdrachtgever kan daarmee dus groter worden. In 2010 komt het volgende beeld naar voren (zie Figuur 22):

- Ongeveer 7% van de zzp'ers heeft gewerkt voor 1 à 2 opdrachtgevers, 36% werkte voor 3 tot en met 10 opdrachtgevers en een ruime meerderheid (57%) werkte voor meer dan 10 opdrachtgevers¹.
- De sectoren die voornamelijk de zakelijke markt bedienen, kennen relatief veel zzp'ers met een of twee opdrachtgevers. Dit zijn de ICT (12%) en de overige zakelijke dienstverlening (11%). In deze sectoren is het aandeel zzp'ers met meer dan tien opdrachtgevers ook veel kleiner (circa 40%).
- De meeste zzp'ers met meer dan 10 opdrachtgevers (of klanten) zijn terug te vinden in sectoren met veel particuliere markt. Dit is bijvoorbeeld in sterke mate het geval in de handel, horeca en reparatie (80%) en in mindere mate de bouw en de industrie (circa 66%).

Figuur 22 Verdeling aantal opdrachtgevers in 2010* naar sector (in procenten)

* Selectie op zzp'ers die voor 2010 zijn gestart.

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

Omzetaandeel bij de belangrijkste opdrachtgever

In paragraaf 5.1 is al aangegeven dat de inkomenspositie van zzp'ers bepalend kan zijn voor de mate van zelfstandigheid. Het aandeel van de omzet dat bij de belangrijkste opdrachtgever wordt gegenereerd, kan daarom een indicator zijn voor economische afhankelijkheid. In Figuur 23 is het percentage omzet bij de belangrijkste opdrachtgever/klant in 2010 weergegeven. Overigens kon een deel van de panelleden (31%) geen percentage noemen,

¹ Deze verhouding komt (behoudens afrondingsverschijnselen) nagenoeg overeen met de uitkomsten in de najaarsmeting van 2010. Toen is (eind 2010) ook gevraagd naar het aantal opdrachtgevers in 2010.

omdat hij meerdere belangrijke klanten heeft.¹ Het is onduidelijk vanaf welk aandeel er sprake kan zijn van economische afhankelijkheid. Toch mag verwacht worden dat wanneer meer dan 50% omzet van de belangrijkste opdrachtgever/klant afkomstig is, de zzp'ers eerder geneigd zijn om eisen van de klant te honoreren.

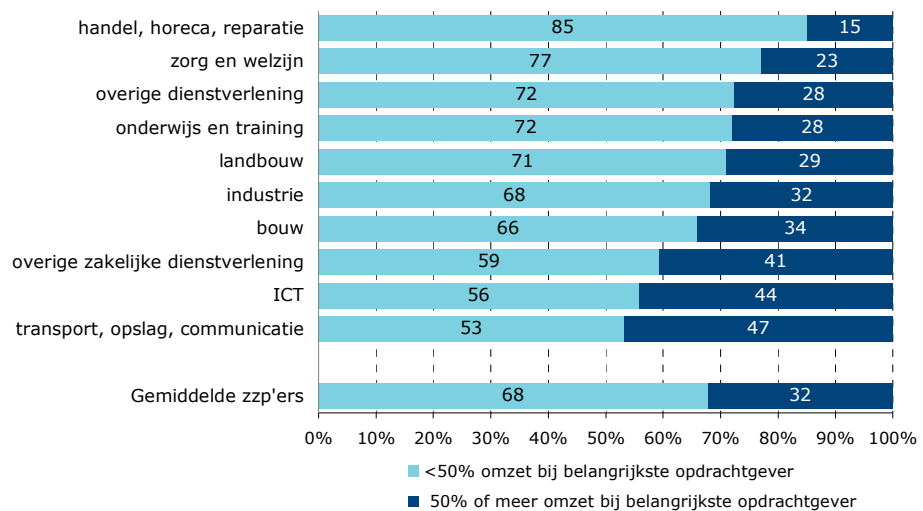
Gemiddeld genomen is ongeveer 29% van de omzet afkomstig van de belangrijkste klant.

Gemiddeld genomen is circa 29% van de omzet afkomstig van de belangrijkste opdrachtgever/klant. Dit percentage verschilt significant naar sector², want zzp'ers in de transport, opslag en communicatie (40%, de ICT 38%) en de overige zakelijke dienstverlening (37%) genereren een groot deel van hun omzet bij hun belangrijkste opdrachtgever. Voor zzp'ers in de handel, horeca en reparatie ligt dit aandeel gemiddeld een stuk lager (16%). Dit is verklaarbaar doordat zij vaker de particuliere markt bedienen.

Twee op de drie zzp'ers behaalt niet meer dan 50% omzet bij zijn of haar belangrijkste klant.

Twee op de drie zzp'ers behaalt niet meer dan 50% omzet bij zijn of haar belangrijkste klant. In de transport, opslag en communicatie, de ICT en ook in overige zakelijke dienstverlening hebben zzp'ers vaker te maken met economisch dominante opdrachtgevers. In de eerstgenoemde sector is de verhouding bijna gelijk. De sectoren met een groter aandeel particuliere markt, zoals de handel, horeca en reparatie en ook de zorg en welzijn hebben het vaakst te maken met kleinere omzetaandelen. Die respondenten hadden vaker moeite om in te schatten welk omzetaandeel van hun belangrijkste opdrachtgever was. De oorzaak daarvan is een te groot aantal klanten.

Figuur 23 Percentage omzet bij belangrijkste opdrachtgever/klant in 2010 (in %)

NB: gebaseerd op 1543 waarnemingen. 9% weet niet of wil niet zeggen en 9% is in 2010 pas gestart.

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

¹ Deze groep heeft een fictief aandeel toebedeeld gekregen van 0,01%, zodat zij wel meegerekend worden tot de groep met <50% omzet en ook meewegen in het omzetaandeel, (ook naar sector/branche).

² Anova (F-Statistic = 9,871, d.f. = 9, p <.000).

Duur van de belangrijkste opdracht

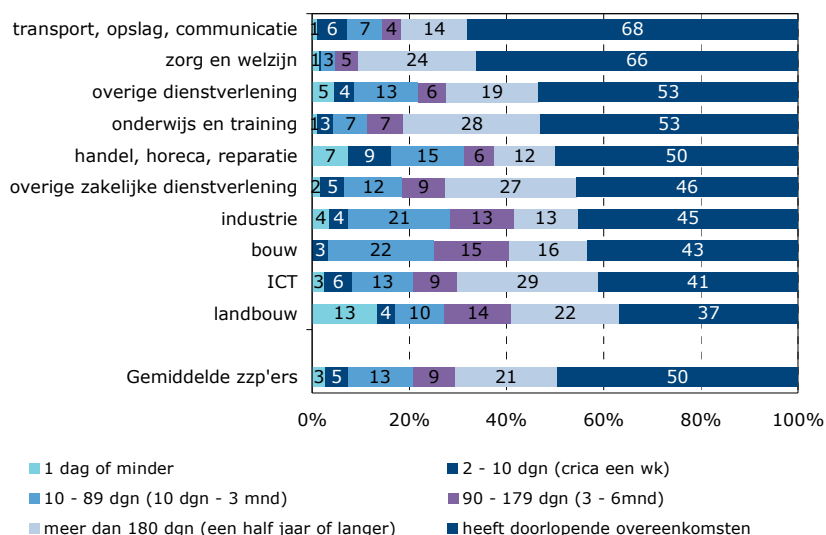
Het aandeel zzp'ers met doorlopende overeenkomsten is opvallend hoog (50%).

In de dienstverlenende sectoren is vaker sprake van langerlopende opdrachten.

In het panel is gevraagd naar de duur van de belangrijkste opdracht/overeenkomst met de belangrijkste opdrachtgever/klant (zie Figuur 24). Opvallend is het forse aandeel panelleden (50%) dat geen duur kon noemen, omdat zij aangaven doorlopende overeenkomsten te hebben. Dit komt voornamelijk voor in de transport, opslag en communicatie (68%) en de zorg en welzijn (66%). Het aandeel zelfstandige rijders en zelfstandigen in de thuiszorg zal hier mee samenhangen. Ook het aandeel zzp'ers met opdrachten die langer lopen dan een half jaar is aanzienlijk (ruim 20%).

Verder zijn andere grote verschillen waargenomen tussen de sectoren. In bijna alle dienstverlenende sectoren is vaker sprake van opdrachten van een half jaar of langer. Een uitzondering hierop vormt de overige dienstverlening. Opdrachten van een dag of minder zijn slechts substantieel waargenomen in de landbouw (13%).

Figuur 24 Duur van de belangrijkste opdracht/overeenkomst in 2010*

* Selectie op zzp'ers die voor 2010 zijn gestart.

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

Autonomie

Het kunnen bepalen welke werkzaamheden men wil uitvoeren en op welke manier, is volgens Aerts¹ bepalend voor de zelfstandigheid van individuen. Wanneer deze autonomie (deels) ontbreekt kan sprake zijn van een bepaalde mate van afhankelijkheid. Dit kan contractueel zijn overeengekomen, en eveneens economisch ingegeven zijn. Autonomie is in deze editie van het zzp-panel gemeten door te vragen naar gedwongen werkzaamheden en de mate waarin zelfstandig beslist kan worden over werktijden.

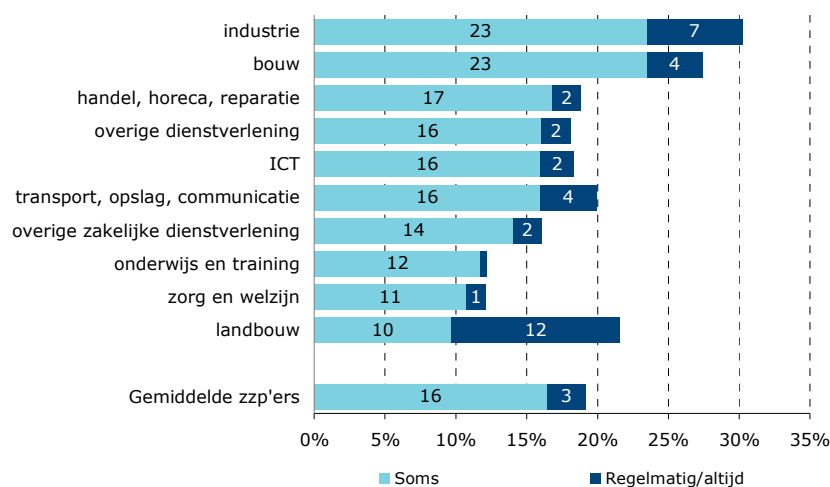
¹ Aerts, M. (2007), *op.cit.*

Een op de vijf zzp'ers zegt wel eens ongewenste werkzaamheden/-omstandigheden te accepteren

Met betrekking tot ongewenste werkzaamheden is aan de respondenten gevraagd hoe vaak zij in 2010 werkzaamheden of werkomstandigheden hebben geaccepteerd terwijl zij dit liever hadden geweigerd (zie Figuur 25).

- Gemiddeld een op de vijf zzp'ers heeft in 2010 eens of vaker ongewenste werkzaamheden/-omstandigheden geaccepteerd.
- Autonomie in aangenomen werk ontbreekt vaker in de bouw (30%) en in de industrie (27%). In de landbouw is dit verschijnsel hardnekkiger, getuige de 12% die aangeeft dat dit regelmatig of vaak voorkomt. In zorg en welzijn en in onderwijs en training komt de acceptatie van ongewenst werk relatief weinig voor (beide circa 13%).

Figuur 25 Ongewenst werk moeten accepteren in 2010*

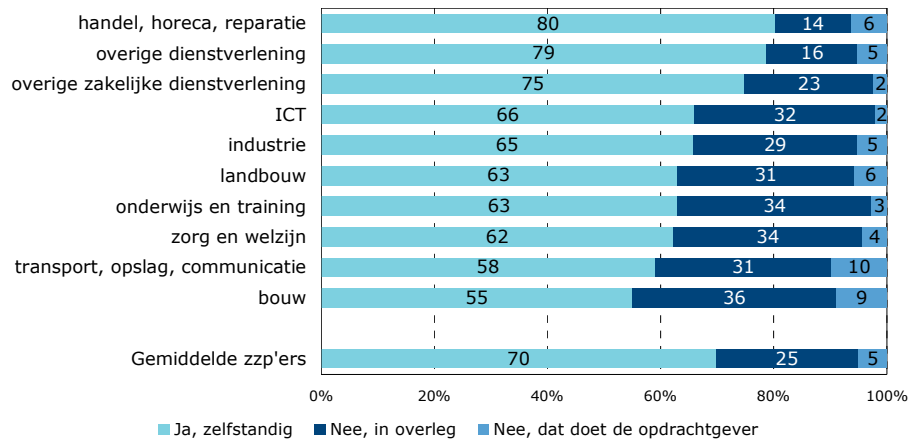
* Selectie op zzp'ers die voor 2010 zijn gestart.

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

Het gros (70%) van de zelfstandigen bepaalt geheel zelf de werktijden en dagen. Opgelegde werktijden komt sporadisch voor (5%).

Zelfstandigheid en autonomie in het bepalen van de werktijden/ en -dagen is geïllustreerd in Figuur 26. Zoals verwacht kunnen veel zelfstandigen de werktijden en werkdagen geheel zelfstandig bepalen. In een kwart van de gevallen gebeurt dit in overleg, terwijl dit slechts bij 5% wordt opgelegd door een opdrachtgever. In bepaalde sectoren is vaker sprake van verminderde autonomie. De sector transport, opslag en communicatie en de bouw zijn bijvoorbeeld sectoren met een hoger aandeel zzp'ers bij wie de werktijden bepaald worden. Dit is te verklaren doordat zelfstandige chauffeurs veelal gebonden zijn aan rijtijden (naast ook nog leveringsvoorwaarden, en ARBO-richtlijnen). In de bouw, onderwijs en training, zorg en welzijn en ICT is relatief vaker sprake van werktijden die in overleg worden bepaald (minimaal 30%).

Figuur 26 Zelfstandig werktijden en -dagen bepalen/indelen

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

5.5 Bemiddeling

Bemiddelings- en aannemingsconstructies

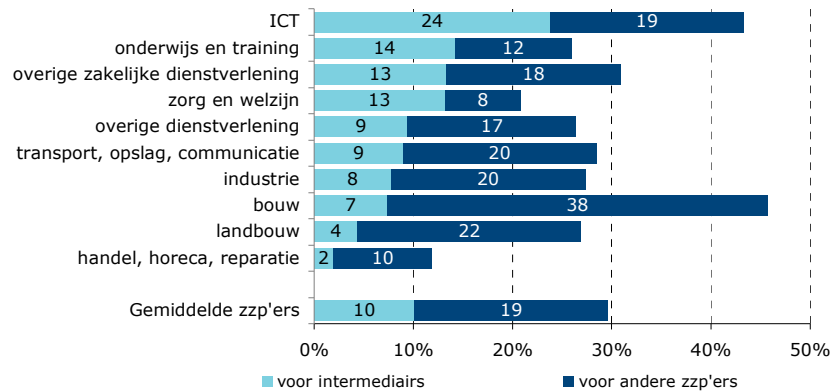
Een op de tien heeft in 2010 wel eens gewerkt via een of meerdere intermediairs.

Bijna 20% heeft afgelopen jaar wel eens gewerkt voor een of meerdere zzp'ers.

Eerder is in paragraaf 5.1 geconstateerd dat economische afhankelijkheid kan ontstaan wanneer zzp'ers veelvuldig werken via bemiddelingsbureaus (intermediairs) en deze verder gaan dan slechts bemiddeling. Ook bij aannemingsconstructies, waarbij vaak wordt gewerkt voor een andere zzp'er die grotere klussen aanneemt, bestaat dat risico. De prevalentie van bemiddelings- en aannemingsconstructies is uiteengezet in Figuur 27:

- Een op tien zzp'ers heeft in 2010 gewerkt via een of meerdere intermediairs. Deze constructies komen bovengemiddeld vaak voor onder ICT'ers (24%).
- Een op de vijf zzp'ers heeft afgelopen jaar wel eens gewerkt voor een of meer andere zzp'ers. Volgens verwachting (zie ook Aerts, 2007) komen de aannemingsconstructies het vaakst voor in de bouw (38%). In de sector zorg en welzijn werken zzp'ers het minst vaak voor andere zzp'ers. Doorgaans worden deze zelfstandigen ingeschakeld door grotere instellingen of door particulieren (bijv. via een PGB).

Figuur 27 Bemiddelings- en aannemingsconstructies in 2010* (in procenten)

* Selectie op zzp'ers die voor 2010 zijn gestart. Meerdere antwoorden mogelijk: zzp'ers kunnen voor zowel intermediairs als voor andere zzp'ers hebben gewerkt.

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

Verklaring arbeidsrelatie (VAR)

Bij 22% wordt altijd om een VAR gevraagd. Bij 17% soms en bij 8% regelmatig.

Ter voorkoming van misverstanden rondom (vermeend) werkgeverschap is de Verklaring arbeidsrelatie (VAR) in het leven geroepen (zie ook tekstkader). Opdrachtgevers, intermediairs of andere zzp'ers kunnen vragen om een dergelijke VAR-verklaring. Bij de toekenning van een VAR-row is geen sprake van uitsluiting voor de werknemersverzekeringen en lopen opdrachtgevers kans op een naheffing. Bij een VAR-loon is sprake van een dienstbetrekking. De uitkomsten op de vraag of zzp'ers gevraagd worden om een VAR zijn beschreven in Figuur 28:

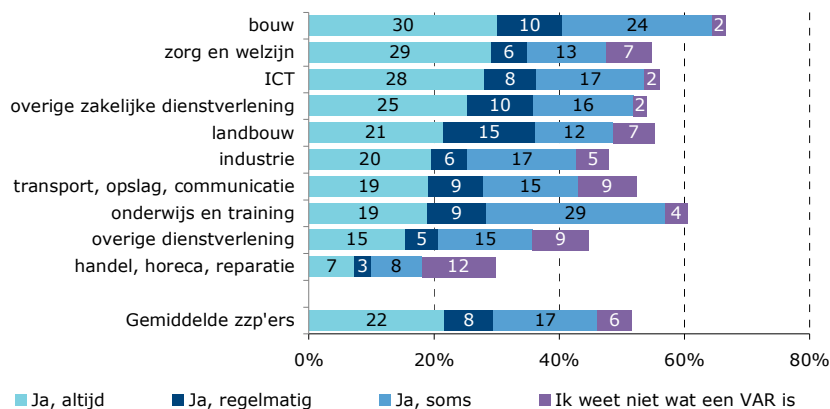
- In het zzp-panel wordt aan bijna de helft (47%) van de zzp'ers eens of vaker gevraagd om een VAR-verklaring.
- Daarvan wordt een op de vijf zzp'ers altijd gevraagd om een VAR-verklaring. Bij circa 17% komt dit soms voor en bij 8% regelmatig. Voor circa 6% van de zelfstandigen is het niet duidelijk wat een VAR-verklaring is.
- In de bouwsector wordt veruit het meest om een VAR-verklaring gevraagd (64%). In de sector handel, horeca en reparatie zijn VAR-verklaringen veel minder gemeengoed (slechts 18% in totaal) en zelfs het vaakst niet bekend (12%).

De VAR-verklaring

Bij het verrichten van werkzaamheden door zelfstandigen zonder personeel en freelancers kan er onduidelijkheid bestaan over de arbeidsrelatie tussen opdrachtnemer en opdrachtgever: treedt de opdrachtnemer op als zelfstandig ondernemer of is deze in dienst bij de opdrachtgever? Om zekerheid te hebben over het karakter van de arbeidsrelatie kunnen opdrachtnemers bij de Belastingdienst een Verklaring arbeidsrelatie (VAR) aanvragen. Voor zelfstandigen wordt dit de VAR-wuo genoemd (wuo staat voor winst uit onderneming). Directeuren-groootaandeelhouders kunnen een verklaring vragen waaruit blijkt dat de werkzaamheden die voortvloeien uit een opdracht aan de vennootschap worden toegerekend (de VAR-dga). Met deze verklaring weten opdrachtnemer en opdrachtgever of de Belastingdienst de opdrachtnemer al dan niet als zelfstandige ondernemer beschouwt en of de opdrachtgever wel of geen loonbelasting en premies volksverzekeringen (loonheffing) en premies werknemersverzekeringen moet inhouden en afdragen. Naast de genoemde VAR-typen bestaan de

VAR-loon en de VAR-row (row is resultaat overige werkzaamheden) die voor zzp'ers minder relevant zijn. Bij de toekenning van een VAR-row is geen sprake van uitsluiting voor de werknemersverzekeringen en lopen opdrachtgevers kans op een naheffing. Bij een VAR-loon is sprake van een dienstbetrekking.

Figuur 28 Vraag door opdrachtgever om een VAR-verklaring (in procenten)

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

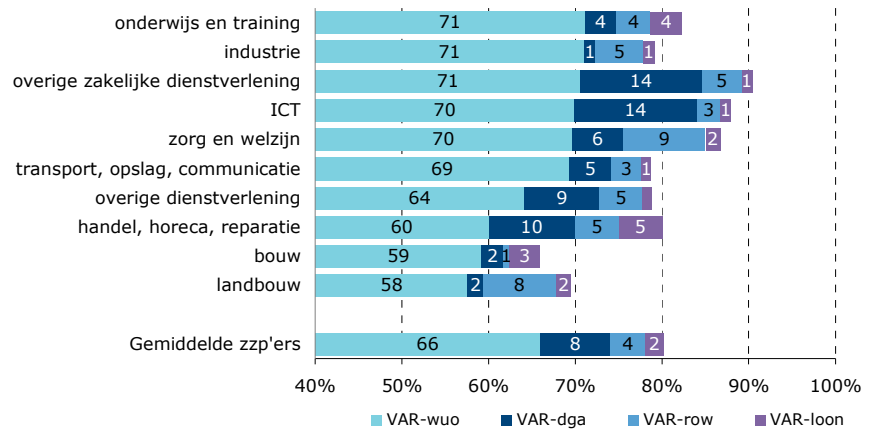
Twee derde van de zzp'ers beschikt over een VAR-wuo. VAR-loon en VAR-row komen amper voor.

Aan de zzp'ers die aangegeven hebben dat zij om een Verklaring arbeidsrelatie gevraagd worden, is ook de vraag gesteld over welk type zij beschikken. De beschikking over de verschillende typen VAR-verklaringen is weergegeven in Figuur 29.

- Iets vaker dan in 2009¹ zijn zzp'ers in het bezit van een VAR winst uit onderneming (VAR-wuo: 66%, dit was circa 62%). De overige VAR-verklaringen komen minder vaak voor en wijken niet af van de percentages in de crisismeting uit 2009 (respectievelijk 8% VAR-dga, 4% VAR-row en 2% VAR-loon).
- Zzp'ers in de dienstverlening hebben, met uitzondering van de overige dienstverlening, bovengemiddeld de beschikking over een VAR-wuo (ruim 70%). ICT'ers en zzp'ers in de overige zakelijke dienstverlening zijn bovengemiddeld vaker directeuren-grotaandeelhouders (circa 14%). In de zorg en welzijn en in de landbouw zijn vaker zzp'ers met een VAR-row aangetroffen (respectievelijk 9% en 8%).

¹ Het percentage uit 2009 is berekend door te corrigeren voor zzp'ers zonder VAR-verklaring (destijds 41%) en zzp'ers die niet wisten wat een VAR-verklaring is (14%).

Figuur 29 Beschikking over VAR-verklaring naar type (in procenten)*

* Zzp'ers die om een VAR-verklaring zijn gevraagd (n=869).

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

BIJLAGE I Totale respons meting I 2011

Tabel 3 Uitgebreide weergave van de respons, naar inzetgroep

	<i>Panel 2010</i>		<i>Werving 2011</i>		<i>Totaal</i>	
	<i>Absoluut</i>	<i>%</i>	<i>Absoluut</i>	<i>%</i>	<i>Absoluut.</i>	<i>%</i>
Totaal aantal ingezette adressen	1.293		6.193		7.486	
Niet afgehandelde adressen (in behandeling)	-86		-1.738		-1.824	
<i>Benaderde adressen</i>	<i>1.207</i>	<i>100,0</i>	<i>4.455</i>	<i>100,0</i>	<i>5.662</i>	<i>100,0</i>
<i>Onbruikbare adressen:</i>						
Fax/infotoon	21	1,7	818	18,4	839	14,8
Adres/respondent verkeerd	19	1,6	547	12,3	566	10,0
Taalprobleem	1	0,1	214	4,8	215	3,8
Anders	1	0,1	51	1,1	52	0,9
Niet bereikbaar:	0	-	6	0,1	6	0,1
Niet aanwezig tijdens veldwerkperiode	125	10,4	386	8,7	511	9,0
Afgebelde/niet gelukte afspraak	22	1,8	153	3,4	175	3,1
Meer dan 5 belpogingen	3	0,2	23	0,5	26	0,5
Meer dan 7 belpogingen	9	0,7	139	3,1	148	2,6
Niet bereikbaar om andere reden	88	7,3	28	0,6	116	2,0
	3	0,2	43	1,0	46	0,8
<i>Gesprekken</i>						
Weigering	43	3,6	504	11,3	547	9,7
Gedeeltelijk interview 'voldoet niet (meer) aan criteria'/interviewquota vol'	98	8,1	1.470	33,0	1.568	27,7
Complete interviews	920	76,2	1.277	28,7	2.197	38,8
% participatie (=gesprek/gesprek+weigering)		95,5		71,7		80,1

Bron: Stratus marktonderzoek 2011.

BIJLAGE II Opzet van het panel

Telefonische enquête

Het panel wordt in de vorm van telefonische enquêtes uitgevoerd. In vergelijking met papieren enquêtes en internetenquêtes levert een telefonische enquête doorgaans een hoog responspercentage op. De betrouwbaarheid van de uitkomst is daardoor hoger en de representativiteit is beter te bewaken.

Een ander belangrijk voordeel is dat ook duidelijk wordt welke respondenten geen zzp'er zijn. Op basis van dat gegeven kan een uitvalpercentage per sector/branche worden vastgesteld, waarmee het randtotaal (het feitelijke aantal zzp'ers per sector/branche) wordt berekend. Hiermee worden vervolgens wegingsfactoren vastgesteld, waarna de (gewogen) resultaten representatief zijn voor de populatie zzp'ers in Nederland.

De actieve benadering - in vergelijking met bijvoorbeeld een open oproep tot deelname aan een internetpanel - zorgt verder voor het voorkomen van respondentbias: deelname van een niet-aselecte groep zzp'ers.

Samenstelling panel

Uit het adressenbestand van DM-CD zijn ondernemers geselecteerd die, gelet op de registratie-informatie, voldoen aan de eisen 1, 2 en 3 van de definitie (zie paragraaf 1.3). Voor de eisen 4, 5 en 6 is dat op voorhand niet duidelijk. Aan de respondenten zijn deze eisen in de vorm van selectievragen voorgelegd. Op basis van deze constatering is een correctie toegepast op de geregistreerde eenmanszaken en BV's zonder personeel in het Handelsregister, zodat een onderbouwde schatting kon worden gemaakt van de populatie zzp'ers.

In principe bestaat het panel uit circa 1.800 zzp'ers, verdeeld over 10 sectoren/branches. Omdat in de dienstverlening veel en sterk verschillende zzp'ers voorkomen, is een niet-proportionele steekproef getrokken met voldoende celvulling voor de subsectoren binnen de dienstverlening. Ter wille van een vergelijking is ook een groep overige ondernemers zonder personeel ondervraagd, circa 200 in totaal. Deze zogenaamde *ozp'ers* onderscheiden zich van zzp'ers, doordat zij voornamelijk goederen verkopen in plaats van zelfstandig eigen arbeid aan te bieden.

Onderhoud panel

Het panel wordt jaarlijks tijdens de eerste meting aangevuld. Voor deze eerste meting van 2011 zijn dan ook weer nieuwe respondenten benaderd. Ten opzichte van vorig jaar is tijdens de aanvulling meer rekening gehouden met de verdeling over een aantal kenmerken.

- Ten eerste is de verdeling over de sectoren specifiek in het oog gehouden.
- Ten tweede is er, zoals ook in de hoofdtekst opgemerkt, nu ook gebeld onder een groep zzp'ers die alleen met een mobiel nummer geregistreerd staan in het Basisregister bedrijven. Normaal gesproken blijft deze groep buiten het steekproefkader, omdat er voor directe marketing doeleinden slecht onderscheid gemaakt kan worden tussen echte zelfstandigen en particulieren (de zogenaamde 'Makropasjeshouders').

- Ten derde is meer rekening gehouden met het aandeel zzp'ers dat een BV voert (de zgn. DGA's). Het is aannemelijk dat deze groep op een aantal kenmerken en dus mogelijk ook afhankelijke variabelen afwijkt van de zzp'ers met een eenmanszaak. Op deze groep heeft in de eindfase van het veldwerk nog extra werving plaatsgevonden. Met behulp van poststratificatie is het aandeel BV in de streekproef gecorrigeerd.

Na de aanvulling van de paneluitval komt het totale aantal panelleden in 2011 uit op 2.200 respondenten (zie de volgende paragraaf voor de responsverantwoording).

Responsverantwoording meting I 2011

Van de 1.400 respondenten uit de najaarsmeting van 2011 waren er 1.293 (90%) bereid opnieuw mee te werken.

...uiteindelijk hebben hiervan 920 (76%) een compleet interview afgegeven.

Uit de laatste meting van 2010 zijn bijna 1.300 respondenten benaderd die bij de vorige meting aangaven binnen een half jaar te mogen worden teruggebeld. In totaal is dus 90% van de panelleden uit 2010 opnieuw benaderd. Bijlage I geeft een uitgebreid overzicht van de respons tijdens de meting in 2011. In zijn geheel is de respons uitgekomen op circa 39%. Daarbij dient in acht genomen te worden dat de respons veel hoger ligt onder bestaande panelleden (ruim 76%). Onder de nieuw geworven panelleden is een respons gerealiseerd van circa 29%. De participatiegraad (het aantal volledige gesprekken binnen de groep die als geschikt geoormd is) is een graadmeter voor de kwaliteit van een panel. Dit is met 95,5% zeer hoog te noemen en geeft aan dat respondenten graag bereid zijn om mee te werken.

Van de overgebleven panelleden geeft 93% aan dat men binnen nu en een half jaar weer benaderd mag worden. Ook dat is een hoog percentage en draagt bij aan de continuïteit van het panel.

Weging

De resultaten zijn herwogen naar sector en rechtsvorm om een zo representatief mogelijk beeld te schetsen van alle zzp'ers.

In deze eerste meting van het zzp-panel 2011 is de uitval beperkt gebleven tot de panelleden die niet meer telefonisch bereikbaar waren en de weigeraars. Daarnaast is de groep die geen ondernemende activiteiten meer uitvoert, uitgevallen (screen-outs). De uiteindelijke respons is per sector berekend en herwogen volgens de sectorale verdeling van zzp'ers in de populatie zoals berekend in de eerste meting van het zzp-panel.¹ De verdeling van respondenten over de onderscheiden sectoren en branches, zowel ongewogen (aantal gesprekken) als gewogen (aandeel populatie), is uiteengezet in Tabel 4. Ten slotte is ook de ongewogen verdeling weergegeven van de controlegroep overige ondernemingen zonder personeel (ozp'ers). Het aantal is echter te beperkt om uitspraken te kunnen doen op het niveau van sectoren/branches. Bij de vergelijking met deze controlegroep van ozp'ers is van belang dat ozp'ers sterk vertegenwoordigd zijn in sectoren als de landbouw en de handel, horeca en reparatie. Het sectorale effect speelt dus een dominante rol bij de vergelijking met ozp'ers.

Bij de interpretatie van de onderzoeksresultaten is het van belang om het volgende in acht te nemen. Voor de presentatie is zoals gebruikelijk gekozen voor de duiding in (vooral) percentages. Daarbij moet men zich realiseren dat bijvoorbeeld een uitkomst als '10% van de zzp'ers kent ernstige omzetproblemen', impliceert dat het ongeveer 35.000 personen betreft.

¹ De Vries en Vroonhof (2010) op. cit.

Tabel 4 Sectorverdeling van de respons naar rechtsvorm

	Ongewogen frequentie		Gewogen verdeling conform populatie		Ongewogen frequentie ozp'ers*
	Eenmans-		Eenmans-		
	BV	zaak	BV	zaak	
landbouw	1	109	0%	2%	106
industrie	7	149	1%	3%	56
bouw	11	195	2%	15%	6
handel, horeca, reparatie	5	101	1%	10%	102
transport, opslag, communicatie	12	179	1%	4%	11
ICT	21	178	1%	4%	12
overige zakelijke dienstverlening	72	187	6%	20%	4
zorg en welzijn	10	211	1%	6%	1
onderwijs en training	6	198	1%	4%	4
overige dienstverlening	30	207	3%	17%	7
Totaal	175	1.714	16%	84%	309

* Overige ondernemers zonder personeel (geen zzp'ers, verkopen voornamelijk goederen/producten).

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

Kanttekeningen bij instrumenten en resultaten

Een belangrijke kanttekening betreft het grotendeels ontbreken van stoppers. Uit gegevens van het CBS en de KvK¹ blijkt dat in 2009 veel meer ondernemingen (ook van zzp'ers) gestopt zijn dan in andere jaren. Dit aspect blijft in dit rapport onbelicht. Zeker wanneer het gaat om zaken als omzetontwikkeling is dit een belangrijk gegeven. De resultaten hebben immers alleen betrekking op die zzp'ers die op het moment van bellen nog actief zijn. Aan diegenen die aangeven gestopt te zijn, is gevraagd of zij in een later stadium bereid zijn mee te werken aan een onderzoek onder stoppers. Er kan dan bijvoorbeeld worden onderzocht hoeveel stoppers opnieuw zijn gestart of een baan in loondienst hebben gevonden. Dat laatste kan natuurlijk ook de reden zijn geweest om te stoppen. Een dergelijk onderzoek kan pas plaatsvinden als een voldoende aantal stoppers bereid is gevonden mee te werken.

Kanttekening: de verschuiving van zzp'ers en ozp'ers

Een tweede kanttekening betreft de hardheid van het onderscheid tussen zzp'ers en ozp'ers. Dit onderscheid is gebaseerd op het antwoord van de zelfstandige op de vraag of hij voornamelijk goederen verkoopt (de ozp'ers) of voornamelijk zijn eigen arbeid en diensten aanbiedt (de zzp'ers). Voor 920 deelnemers die in 2010 al in het panel zaten, kan geanalyseerd worden of er verschuiving heeft plaats-

¹ Zie o.a.: NRC Handelsblad, /20.000 zzp'ers staken eigen bedrijf/. www.nrc.nl, 18-1-2010 en CBS, /Meer zelfstandigen zonder personeel geven er de brui aan/. 20 januari 2010.

gevonden. Van degenen die tijdens de najaarsmeting in 2010 aangaven ozp'er te zijn en die nog steeds aan het panel deelnemen, sorteert bijna 28% zichzelf nu in de categorie zzp (36 op de 127 personen) en blijft 72% ozp'er (91 personen). Van degenen die vorig jaar aangaven zzp'er te zijn en die ook nu nog deelnemen, sorteert slechts 2 % zichzelf tijdens deze meting in de categorie ozp'er (19 personen). Gegeven de omvang van de oorspronkelijke groepen, betekent dit dus dat van de 110 ozp'ers die nog steeds deelnemen ongeveer 17% bij de vorige meting nog zzp'er was. Van de 810 zzp'ers die reeds in 2010 in het panel zaten, heeft slechts 4% zich vorige keer als ozp'er aangemerkt. Deze verschuivingen zijn ook de aanleiding geweest om deze meting dieper in te gaan op de concrete werkzaamheden van de verschillende zelfstandigen binnen het panel (zie ook paragraaf 2.2).

Kanttekening: vergelijkbaarheid van de controlegroep ozp'ers

Ter wille van een vergelijking is de groep ozp'ers in het panel betrokken. Indien relevant worden in het rapport vergelijkingen gemaakt tussen zzp'ers en ozp'ers. Ozp'ers zijn (door de beperkte rol in het onderzoek) echter niet via een gestratificeerd steekproefplan getrokken en worden (door de beperkte omvang) ook niet herwogen. Uit Tabel 4 blijkt echter dat de groep ozp'ers gedomineerd wordt door ondernemers uit de landbouw en de handel, horeca en reparatie (beide circa 33%). Een dergelijke dominantie is niet vreemd, want de trefkans¹ op ozp'ers in deze sectoren ligt ook vele malen hoger dan in de dienstverlenende sectoren. Bij aangetroffen verschillen in de hoofdtekst tussen zzp'ers en ozp'ers, is de verklaring hiervoor dikwijls terug te voeren op sectoreffecten. Deze constatering is wezenlijk voor een juiste interpretatie van de resultaten.

Kanttekening: vergelijkbaarheid met voorgaande jaren

In het panel is deze keer extra zorg besteed aan de aanvulling. Door nu ook zelfstandigen te benaderen die alleen met een mobiel nummer in het Basisregister bedrijven geregistreerd staan, is beoogd om meer representativiteit te brengen in het panel. Een vergelijking tussen de kenmerken van mobiel en vast geregistreerde zzp'ers (zie Bijlage IV) suggereert dat voorzichtigheid geboden is bij de vergelijking van resultaten uit voorgaande metingen. Nadere analyse heeft echter uitgewezen dat de verschuivingen op te verklaren variabelen te verwaarlozen zijn. Door herweging van het voorgaande panel naar de leeftijdsverhouding, zoals die in het huidige panel bekend is, zijn de resultaten van variabelen uit 2010 opnieuw uitgedraaid.² Hieruit zijn nagenoeg geen verschuivingen met de oorspronkelijke waarnemingen gebleken. De oorspronkelijke resultaten geven dus amper een vertekend beeld en kunnen dus goed gebruikt worden voor vergelijking in de tijd. In het verdere verloop van het zzp-panel kan met de verrijking door mobiele nummers nu uitgegaan worden van een representatiever beeld van de populatie zzp'ers.

¹ Dit is geconstateerd bij de berekening van uitvalspercentages naar sector.

² Parallelle inkomens, omzet, tevredenheid arbeidsomstandigheden, autonomie in het eigen werk, reserveringen voor inkomens op de oude dag, etc.

BIJLAGE III Vragenlijst en routing

Variable	Vraagstelling/ Omschrijving	Routing
BLOK XA INTRODUCTIE		
XA01	Heeft u op dit moment een eigen onderneming, of voert u zelfstandig ondernemende activiteiten uit?	Allen
XA02	Voert u uw activiteiten in uw onderneming uit in de vorm van een BV of eenmanszaak?	Werf
XA03	Heeft u personeel in loondienst?	Allen
XA04	Heeft (een deel van) het personeel een vast dienstverband, of uitzicht hierop?	Indien personeel in dienst (XA03 = 1)
XA05	Voert u uw onderneming alleen, met een meewerkend gezinslid, of met een medeondernemer in een BV?	Werf
XA06	Voert het meewerkende gezinslid naast eventuele ondersteunende activiteiten ook inhoudelijk vakmatig dezelfde activiteiten uit als uzelf?	Werf + Indien meew. gezinslid (XA05 = 2)
XA07	Maken deze activiteiten meer dan 15 procent deel uit van de omzet?	Werf + Indien inh./vakm. dezelfde activiteiten (XA06 = 1)
XA08	Hoeveel uur per week besteedt u gemiddeld in uw bedrijf?	Allen
BLOK XB KENMERKEN		
XB01_1	Startjaar zzp'er	Werf
XB02	Verkoopt u vooral goederen of biedt u vooral uw arbeid of diensten aan?	Allen
XB03@	Kunt u in één zin aangeven wat voor goederen u verkoopt?	Indien verkoop van goederen (XB02 = 1)
XB04@	Kunt u in één zin aangeven wat voor arbeid u uitvoert of welke diensten u levert?	Indien aanbod van arbeid/diensten (XB02 = 2)
XB05	Factureert u het meest per uur of hanteert u het meest vooraf afgesproken prijzen?	Indien aanbod van arbeid/diensten (XB02 = 2)
XB06_1	Leeftijd	Werf
XB07	Geslacht	Werf
XB08	Wat is uw hoogst voltooide schoolopleiding?	Werf
XB09	Sector (opgave resp.)	Werf
XB10	Dienstverlening (opgave resp.)	Indien dienstverlening (XB09 =6)
XB11	Voorafgaande arbeidsmarktsituatie	Werf
BLOK XC INKOMENSPOSITIE EN BEDRIJFSVOERING		
XC01	Hoe hoog was ongeveer de omzet van uw onderneming in 2010?	Indien startjaar < 2010
XC02	Heeft uzelf naast het inkomen uit uw onderneming nog een andere inkomstenbron?	Allen
XC03	Welk percentage inkomen is afkomstig uit uw onderneming?	Indien secundair inkomen (XC02 > 1)
XC04	Als het inkomen uit uw onderneming geheel zou wegvallen, heeft uw huishouden dan nog voldoende inkomsten over om in het levensonderhoud te kunnen voorzien?	Allen
XC05	Hoeveel maanden kunt u nog voorzien in uw levensonderhoud als het inkomen uit uw onderneming geheel zou wegvallen?	In dien genoeg buffer (XC04 < 5)
XC06	Hoeveel dagen heeft u het afgelopen jaar besteed aan opleiding, cursus of scholing?	Allen
XC07	Draagt u verzekeringspremies af voor een van de volgende risico's?	Allen

Varia- bele	Vraagstelling/ Omschrijving	Routing
XC08	Zet u een deel van uw huidige inkomen opzij voor uw oude dag?	Allen
XC09_1	Welk percentage van uw inkomen uit uw bedrijf heeft u in 2010 ongeveer opzij gezet voor uw oude dag?	Indien startjaar < 2010 en gespaard (XC08 = 1)
XC10	In welke vorm heeft u in 2010 inkomen opzij gezet?	Indien startjaar < 2010 en gespaard (XC08 = 1)
XC11	Kunt u zelf beslissen hoe u uw werk uitvoert?	Allen
XC12	Bent u de afgelopen twaalf maanden tijdens het werk betrokken geweest bij een ongeval of voorval, waardoor u lichamelijk letsel of geestelijke schade heeft opgelopen?	Allen
BLOK EA ECONOMISCHE AFHANKELIJKHEID		
EA01	Welke redenen hebben voor u een rol gespeeld om zelfstandig ondernemer te worden?	Allen
EA02	Hoe beoordeelde u destijds uw stap om zelfstandig ondernemer te worden? Was dat:	Allen
EA03	Was de volgende uitspraak destijds op uw situatie van toepassing? 'Het zelfstandig ondernemerschap was voor mij de enige mogelijkheid voor geschikt betaald werk.	Allen
EA04	Waarom zag u geen andere mogelijkheden?	Indien noodgedwongen zzp-schap (EA03= 1)
EA05	Bent u er door uw stap naar het zelfstandig ondernemerschap financieel op vooruit gegaan?	Allen
EA06	Hoe beoordeelt u het op dit moment om zelfstandig ondernemer te zijn?	Allen
EA07	Als u nu vrij mocht kiezen, was u dan liever in loondienst geweest (of gebleven)?	Allen
EA08	Hoeveel opdrachtgevers had u in 2010?	Indien startjaar < 2010 en aanbod van arbeid (XB02 = 2)
EA09_1	Hoeveel procent van uw jaaromzet in 2010 was afkomstig van uw belangrijkste opdrachtgever/klant?	Indien startjaar < 2010
EA10_1	Hoe lang duurde de belangrijkste opdrachtovereenkomst met uw belangrijkste opdrachtgever/klant?	Indien startjaar < 2010 en aanbod van arbeid (XB02 = 2)
EA11	Heeft u voor een of meerdere intermediairs of andere zzp'ers gewerkt?	Indien geen inkomen opzij voor oude dag (PE07= 1 & PE06 =0)
EA12	Wordt u ook om een Verklaring arbeidsrelatie (VAR) gevraagd?	allen
EA13	Over welke Verklaring arbeidsrelatie (VAR) beschikt u?	Indien gevraagd om VAR (EA12 < 4)
EA14	Is het in 2010 voorgekomen dat u bepaalde werkzaamheden of werkomstandigheden heeft geaccepteerd, terwijl u deze liever had geweigerd?	Indien startjaar < 2010 en aanbod van arbeid (XB02 = 2)
EA15	Kunt u geheel zelfstandig uw werktijden/-dagen bepalen en indelen?	allen
AFSLUITING		
Bron: EIM: zzp-panel 2011		

BIJLAGE IV Kenmerken naar mobiel-vast en BV-EZ

Vaste versus mobiel geregistreeerde zzp'ers

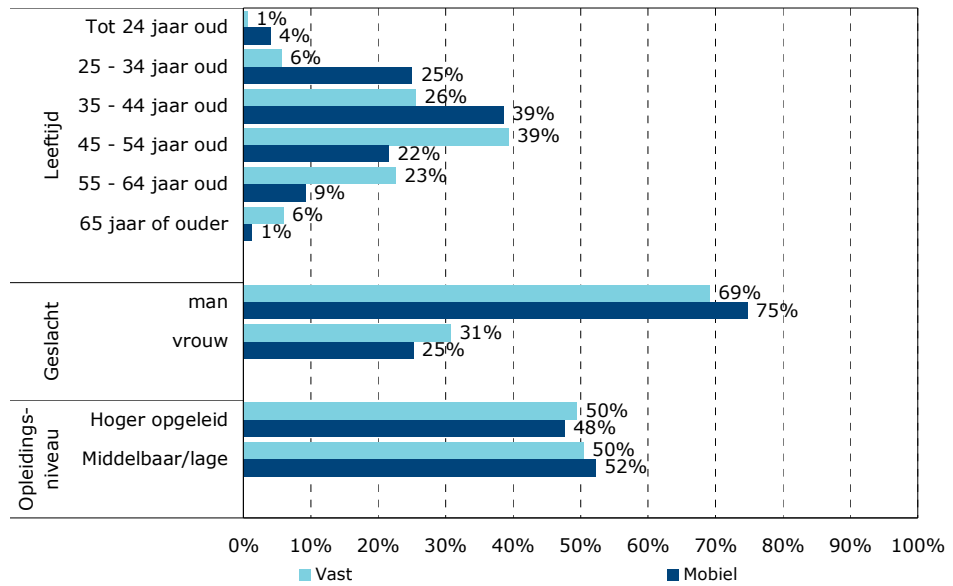
Voor deze meting is het panel aangevuld met zzp'ers die met een mobiel nummer geregistreerd staan in het Basisregister bedrijven. Deze groep zzp'ers blijven in metingen gebaseerd op de reguliere direct marketing bestanden veelal buiten schot, omdat er geen goed onderscheid gemaakt kan worden tussen particulieren ('macropasjes' ondernemers) en echte zzp'ers. Het is plausibel te veronderstellen dat deze groep zzp'ers in termen van persoons- en bedrijfskenmerken afwijkt van de groep zzp'ers die met een vast nummer geregistreerd staan in het Basisregister bedrijven. Dit wordt bevestigd door de resultaten, waarvan de meest opmerkelijke hieronder worden opgesomd (zie ook Bijlage IV):

- Mobiel geregistreeerde zzp'ers blijken iets vaker man (75%) te zijn dan zzp'ers die alleen geregistreerd staan met een vast nummer (69%).
- De zzp'ers die met een mobiel nummer geregistreerd staan, zijn aanmerkelijk jonger dan zzp'ers die met een vast telefoonnummer zijn geregistreerd; bijna een derde is jonger dan 35 jaar, terwijl dit voor nog geen 8% van de zzp'ers met een vast nummer geldt. De gemiddelde leeftijd van de zzp'ers geregistreerd met een mobiel nummer ligt met gemiddeld 40 jaar bijna tien jaar onder de gemiddelde leeftijd van de zzp'ers met een vast nummer (49 jaar).
- Het opleidingsniveau van zzp'ers die op een mobiel nummer zijn bereikt ligt vrijwel op hetzelfde niveau van zzp'ers die op een vast nummer zijn bereikt; respectievelijk 48% en 50% hoogopgeleiden.
- Wat betreft bedrijfskenmerken blijkt ook de gemiddelde bestaansduur van de onderneming van mobiel geregistreeerde zzp'ers flink wat lager te liggen dan onder de zzp'ers met een vast nummer; respectievelijk ruim 4 jaar en ruim 11 jaar. Dit hangt uiteraard sterk samen met de leeftijd.
- Ook per sector varieert de vertegenwoordiging van mobiel geregistreeerde zzp'ers. Gemiddeld staat circa 28% van de zzp'ers geregistreerd onder een mobiel nummer. In de bouw (39%) en de ICT (36%) treffen we echter een groot aandeel mobielen aan, terwijl dit in de handel, horeca en reparatie veel minder is (16%). Dit heeft mogelijk te maken met het type werkzaamheden. In de bouw en de ICT werken zelfstandigen bijvoorbeeld vaker vanuit wisselende locaties.¹ Ook hier is een relatie te leggen met de leeftijd.

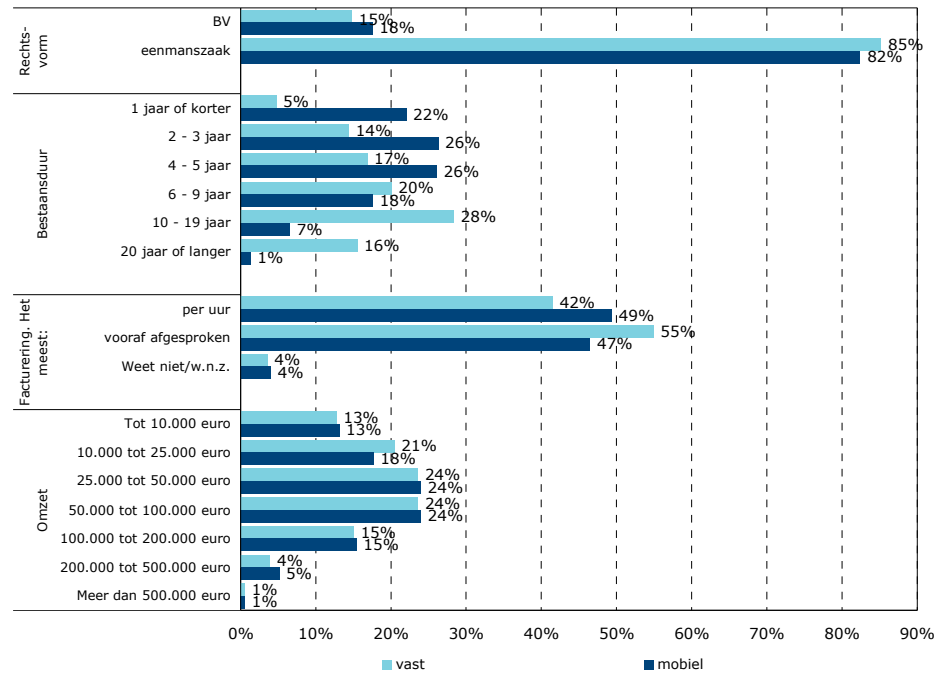
¹ De Vries, N.E. & P.J.M. Vroonhof (2011), Ondernemen voor de toekomst; Innovatie en pensioenen van zzp'ers: resultaten zzp-panel meting II, voorjaar 2011. Zoetermeer: EIM, p. 22.

Figuur 30 Kenmerken naar vast en mobiel geregistreeerde zzp'ers

Persoonskenmerken

Bedrijfskenmerken

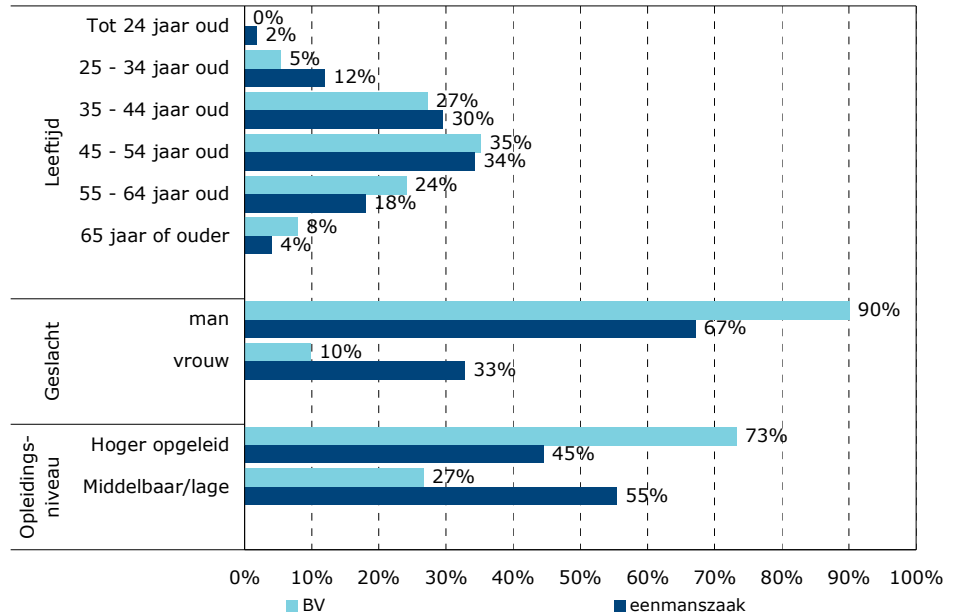

Bron: EIM: zzp-panel.

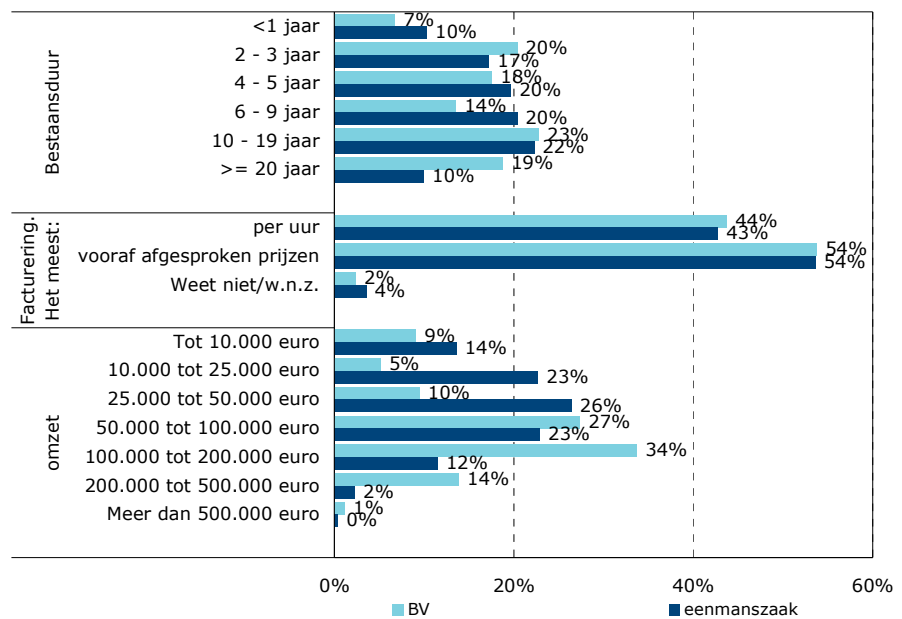
BV's (DGA's) versus Eenmanszaken (EZ)

Figuur 31 Kenmerken naar BV's versus Eenmanszaken

Persoonskenmerken:

Bedrijfskenmerken

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

BIJLAGE V Itemverdeling negatief versus positief

Tabel 5 Indeling van startmotieven naar negatief en positief startmotief

	Negatief vs. positief
Ik kan als zelfstandig ondernemer meer verdienen	+
Inhoudelijk geeft het werk als zelfstandige meer voldoening	+
Ik wilde eigen baas zijn en zelf meer vrije keuzes kunnen maken	+
Ik kan zo beter werk en zorg combineren	+
Ik heb veel kennissen en familie die ook zelfstandig zijn	+
Ik wilde een bijdrage leveren aan de samenleving	+
Ik vond mijn inkomen als werknemer te laag	-
Ik vond de inhoud van mijn werk onaantrekkelijk	-
Het ging slecht met het bedrijf waar ik werkte (of het bedrijf ging failliet)	-
Ik kon geen geschikte baan vinden	-
Ik dreigde werkloos te worden	-
Voor mijn werkgever was het aantrekkelijker om mij in te huren in plaats van in dienst te houden/nemen	-
Het was de enige mogelijkheid om nog voor mijn voormalige werkgever te blijven werken	-
Vanuit hobby gegroeid (kans)	+
Door de aard van het werk/ beroepsgerelateerd	0
Vanwege pensionering	0
Begonnen als bijverdienste	+
Uit onvrede/ conflict	-
Om fiscaal juridische reden	0
Om gezondheidsredenen (geen alternatief)	-
Anders, te weten	0
Weet niet/wil niet zeggen	0

+ = *positief startmotief.*

- = *negatief startmotief.*

0 = *neutraal (onbekend).*

Bron: EIM: zzp-panel 2011.

De resultaten van het Programma MKB en Ondernemerschap worden in twee reeksen gepubliceerd, te weten: Research Reports en Publieksrapportages. De meest recente rapporten staan (downloadable) op: www.ondernemerschap.nl.

Recente Publieksrapportages

A201111	21-9-2011	Kerngegevens MKB 2011
A201110	25-8-2011	Financieringsmonitor 2011
A201109	22-8-2011	Arbeidsproductiviteitstrends in klein-, midden- en grootbedrijf 1995-2015
A201108	14-7-2011	Global Entrepreneurship Monitor 2010 The Netherlands
A201107	19-5-2011	Ondernemen voor de toekomst
A201106	27-4-2011	Trendstudie MKB en Ondernemerschap: Synthese
A201105	20-4-2011	Uitvinders in Nederland
A201104	28-4-2011	Kleinschalig Ondernemen 2010
A201103	10-3-2011	Trendstudie MKB en Ondernemerschap
A201102	8-3-2011	Monitor vrouwelijk en etnisch ondernemerschap 2010
A201101	5-1-2011	Startende ondernemers
A201012	8-12-2010	Bedrijvendynamiek en werkgelegenheid
A201011	16-11-2010	Global Entrepreneurship Monitor 2009 The Netherlands
A201010	9-11-2010	Ondernemen in de sectoren 2010 - 10 brochures
A201009	14-10-2010	De arbeidsmarkt van Midden-Nederland
A201008	14-10-2010	Monitor Inkomens Ondernemers
A201007	30-9-2010	Stand van Zaken Zonder Personeel
A201006	23-6-2010	Internationale benchmark ondernemerschap 2010
A201005	31-5-2010	Bedrijfsbeëindigingen in het kleinbedrijf
A201004	april 2010	Octrooien in Nederland
A201003	12-4-2010	Ondernemen voor anderen!
A201002	15-2-2010	Een kwestie van ondernemen
A201001	11-1-2010	Innovatief ondernemerschap in detailhandel, horeca en ambacht
A200918	1-12-2009	Slim en gezond afslanken
A200917	2-11-2009	Ondernemen in de Sectoren
A200916	30-10-2009	Springen over de Grens
A200915	17-8-2009	Criminaliteitspreventie door kleine bedrijven
A200914	16-6-2009	Global Entrepreneurship Monitor 2008 The Netherlands
A200913	15-5-2009	Internationale benchmark ondernemerschap 2009
A200912	20-5-2009	Kleinschalig Ondernemen 2009
A200911	3-4-2009	Kopstaartbedrijven
A200910	1-4-2009	Ondernemerschap in de wijk
A200909	27-3-2009	Van werknemer tot ondernemer
A200908	half juni 2009	Review: Internationalisering van het Nederlandse MKB

A200907	24-3-2009	Monitor Inkomens Ondernemers
A200906	19-3-2009	Bedrijvendynamiek en werkgelegenheid
A200905	17-3-2009	Afhankelijkheid in de metaalsector
A200904	12-3-2009	Beter inzicht in multicultureel ondernemerschap
A200903	5-2-2009	Ten years entrepreneurship policy: a global overview
A200902	13-1-2009	Toekomst concurrentiepositie MKB
A200901	13-1-2009	MKB in regionaal perspectief
A200815	19-12-2008	Succes met samenwerking
A200814	16-12-2008	Tijdelijke samenwerkingsverbanden in het Nederlandse MKB
A200813	8-12-2008	Sociaal ondernemerschap
A200812	8-12-2008	Ondernemen in de Sectoren
A200811	28-10-2008	Ondernemerschap in de zorg
A200810	23-9-2008	In- en uitstroom in de detailhandel
A200809	8-9-2008	Internationale benchmark ondernemerschap
A200808	3-9-2008	Nalevingskosten van wetgeving voor startende bedrijven
A200807	september 2008	Stimulering van ondernemerschap in middelgrote gemeenten
A200806	18-9-2008	HRM-beleid in het MKB
A200805	8-7-2008	Global Entrepreneurship Monitor 2007 The Netherlands
A200804	14-7-2008	Kleinschalig Ondernemen 2008
A200803	26-6-2008	Ondernemerschap in de regio
A200802	27-3-2008	Herstructurering van winkelgebieden
A200801	25-2-2008	Bedrijvendynamiek en werkgelegenheid
A200714	21-12-2007	Technologiebedrijven in het MKB
A200713	19-12-2007	MKB in regionaal perspectief
A200712	15-11-2007	Voor het gewin of voor het gezin?
A200711	7-11-2007	Van onbemind tot onmisbaar
A200710	25-10-2007	Ondernemen in de Sectoren
A200709	13-9-2007	Ondernemerschap in het primair en voortgezet onderwijs
A200708	21-6-2007	Kleinschalig Ondernemen 2007
A200707	21-6-2007	Global Entrepreneurship Monitor 2006 Nederland
A200706	13-6-2007	Een eigen bedrijf: loon naar werken?
A200705	10-5-2007	Internationale benchmark ondernemerschap
A200704	5-4-2007	Dat loont!
A200703	5-3-2007	Bedrijvendynamiek en werkgelegenheid
A200702	1-3-2007	Flexibele arbeid in het MKB
A200701	8-1-2007	Entrepreneurship in the Netherlands; High growth enterprises; Running fast but still keeping control
A200613	8-1-2007	Geef richting, geen regels!
A200612	januari 2007	Bedrijfs groei in Nederland
A200611	22-9-2006	Ondernemen in de Sectoren
A200610	18-9-2006	Met ervaring aan de start